

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ І МЕНЕДЖМЕНТУ
Кафедра економіки та підприємництва ім. проф. І. М. Брюховецького

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

освітній ступінь – «Магістр»

**на тему: «ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
ПІДПРИЄМСТВА ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЙОГО
ВИКОРИСТАННЯ»**

Виконав: **Андрющенко Ілля Олексійович**
студент спеціальності
076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

Керівник: **Строченко Наталія Іванівна**
професор кафедри економіки та підприємництва
ім. проф. І.М. Брюховецького

Рецензент: **Розай Алла Іванівна**
економіст ФГ «Атріум» Роменського району
Сумської області

Суми – 2023

СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет *Економіки і менеджменту*
Кафедра *Економіки та підприємництва імені професора І.М. Брюховецького*
Освітній ступінь *«Магістр»*
Спеціальність *076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»*
ОП «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

Затверджую:

Завідувач кафедри економіки та підприємництва імені професора І.М. Брюховецького

С.І. Терещенко

« 20 » вересня 2022 р.

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТА

Андрющенка Іллі Олексійовича

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: Економічна оцінка ресурсного потенціалу підприємства та напрями підвищення ефективності його використання

2. База практичного дослідження ТОВ «За мир» Сумського району Сумської області

керівник роботи к.е.н., професор Строченко Наталія Іванівна
(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджена наказом по університету від 12 січня 2023 р. № 71-н

3. Строк подання студентом закінченого проекту (роботи) 04 грудня 2024 р.

4. Вихідні дані до проекту (роботи): законодавчі та нормативні акти, навчально-методична та наукова література, первинна статистична і бухгалтерська звітність ТОВ «За мир» Сумського району Сумської області, виробничо-фінансові плани та технологічні карти, дані інтернет-сайтів тощо.

5. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

1. Визначити теоретично-методичні засади економічної оцінки ресурсного потенціалу підприємства.

2. Надати коротку природну та організаційно-економічну характеристику ТОВ «За мир» Сумського району Сумської області.

3. Провести аналіз складу, динаміки і ефективності використання матеріальних ресурсів.

4. Проаналізувати ефективність і інтенсивність використання трудових ресурсів ТОВ «За мир».

5. Обґрунтувати вплив фінансових ресурсів на рівень фінансово-економічної стійкості підприємства.

6. Визначити внутрішні резерви підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства.

6. Дата видачі завдання:

20 вересня 2022 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Визначення та затвердження теми дослідження, складання плану – графіку виконання роботи	вересень 2022 р.	
2.	Підбір та аналіз літературних джерел, підготовка першого теоретичного розділу	жовтень 2022 р. – грудень 2022 р.	
3.	Збір аналітичної інформації, обробка результатів дослідження та підготовка другого розділу роботи	січень 2023 р. – лютий 2023 р.	
4.	Підготовка третього розділу кваліфікаційної роботи	березень 2023 р. – травень 2023 р.	
5.	Підготовка і публікація 2 тез доповідей на міжнародних наукових конференціях	вересень 2022 р.; травень 2023 р.	
6.	Підготовка висновків, пропозицій та узгодження з керівником	липень 2023 р.	
7.	Підготовка кінцевого варіанту кваліфікаційної роботи	серпень 2023 р. – жовтень 2023 р.	
8.	Опрацювання зауважень керівника, перевірка на автентичність	до 28 листопада 2023 р.	
9.	Рецензування кваліфікаційної роботи	листопад 2023 р.	
10.	Представлення кваліфікаційної роботи на кафедрі, деканаті факультету економіки і менеджменту	04 грудня 2023 р.	
11.	Підготовка доповіді, презентації до кваліфікаційної роботи та її попередній захист	грудень 2023 р.	
12.	Захист кваліфікаційної роботи	12 грудня 2023 р.	

Студент

Керівник роботи

Перевірку на автентичність проведено

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

І.О. Андрющенко

(підпис)

Н.І. Строченко

(підпис)

Н.М. Баранік

(підпис)

М.О. Лищенко

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОЇ ОЦІНКИ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА	11
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЧОГО РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТОВ «ЗА МИР» СУМСЬКОГО РАЙОНУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ	22
2.1 Коротка природна та організаційно-економічна характеристика ТОВ «За мир» Сумського району Сумської області	22
2.2 Аналіз складу, динаміки і ефективності використання матеріальних ресурсів	32
2.3 Аналіз ефективності і інтенсивності використання трудових ресурсів ТОВ «За мир»	47
РОЗДІЛ 3 УЗАГАЛЬНЕННЯ НАПРЯМІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТОВ «ЗА МИР»	56
3.1 Фінансові ресурси та їх вплив на рівень фінансово-економічної стійкості підприємства	56
3.2 Внутрішні резерви підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства	65
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	81
ДОДАТКИ	86

АНОТАЦІЯ

Андрищенко І.О. Економічна оцінка ресурсного потенціалу підприємства та напрями підвищення ефективності його використання.

Кваліфікаційна робота зі спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» СО «Магістр», СНАУ, Суми, 2023 р. Рукопис.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню проблем економічної оцінки ресурсного потенціалу аграрного підприємства та визначенню напрямів підвищення ефективності його використання.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів (теоретичного, аналітичного та проектного), висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 86 сторінок друкованого тексту. Робота містить 47 таблиць. Список використаних літературних джерел включає 44 найменування, розміщених на 5 сторінках.

Метою даної роботи є обґрунтування проведення економічної оцінки ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства та визначення напрямів підвищення ефективності його використання.

Об'єктом дослідження є процеси управління ресурсним потенціалом сільськогосподарського підприємства.

Предметом дослідження є теоретичні, організаційні та методологічні положення проведення економічної оцінки ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства та визначення напрямів підвищення ефективності його використання.

В першому – теоретичному розділі роботи визначені теоретико-методичні основи проведення економічної оцінки ресурсного потенціалу аграрного підприємства. Вдосконалено модель оцінки ресурсного потенціалу підприємства - виокремлено 2 групи цільових ознак та 3 блоки показників економічної оцінки ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства.

В другому розділі магістерського дослідження надано коротку організаційно-економічну характеристику підприємства; проведено аналіз складу, динаміки і ефективності використання матеріальних ресурсів; проаналізовано ефективність і інтенсивність використання трудових ресурсів ТОВ «За мир».

В третьому розділі обґрунтовано вплив фінансових ресурсів на рівень фінансово-економічної стійкості підприємства; визначені внутрішні резерви підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства. Удосконалено методику проведення оцінки фактичного рівня використання ресурсів сільськогосподарського підприємства для удосконалення ефективності використання ресурсного потенціалу з метою оптимального соціально-економічного розвитку сільськогосподарського підприємства.

В цілому розроблені теоретико-методологічні та науково-методичні положення, аналітичні і організаційні механізми та інструменти дозволили сформулювати цілісний підхід щодо визначення напрямів підвищення ефективності ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства та розробити практичні рекомендації щодо їх обґрунтування та реалізації. Практична значущість отриманих результатів полягає в можливості їх застосування на рівні сільськогосподарських підприємств та органів управління сільськогосподарським виробництвом з метою визначення напрямів підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу підприємств.

Ключові слова: матеріальні ресурси, трудові ресурси, фінансові ресурси, ресурсний потенціал сільськогосподарського підприємства, економічна оцінка ресурсного потенціалу аграрного підприємства.

ABSTRACT

Andryushchenko I.O. Economic assessment of the enterprise's resource potential and directions for increasing the efficiency of its use.

Qualification work on specialty 076 "Entrepreneurship, trade and exchange activity", SNAU, Sumy-2023. Manuscript.

The qualification work is devoted to the study of the problems of economic assessment of the resource potential of an agricultural enterprise and the determination of directions for increasing the efficiency of its use.

The qualification work consists of introduction, three sections (theoretical, analytical and design), conclusions, references. The total volume of the work is 86 pages of printed text. The work contains 47 tables. The list of used literary sources includes 44 names placed on 5 pages.

The purpose of this work is to substantiate the economic assessment of the resource potential of an agricultural enterprise and to determine directions for increasing the efficiency of its use.

The object of the research is the resource potential management processes of the agricultural enterprise.

The subject of the study is the theoretical, organizational and methodological provisions of conducting an economic assessment of the resource potential of an agricultural enterprise and determining directions for increasing the efficiency of its use.

In the first - theoretical section of the work, the theoretical and methodological foundations of the economic assessment of the resource potential of an agrarian enterprise are defined. The resource potential assessment model of the enterprise has been improved - 2 groups of target characteristics and 3 blocks of economic assessment indicators of the resource potential of the agricultural enterprise have been singled out.

In the second chapter of the master's study, a brief organizational and economic description of the enterprise is given; an analysis of the composition, dynamics and efficiency of the use of material resources was carried out; analyzed the effectiveness and intensity of use of labor resources of the enterprise under study were analyzed.

The third section substantiates the influence of financial resources on the level of financial and economic stability of the enterprise; determined internal reserves for increasing the efficiency of using the resource potential of the enterprise. The methodology for assessing the actual level of resource utilization of an agricultural enterprise has been improved in order to improve the efficiency of the use of resource potential with the aim of optimal socio-economic development of an agricultural enterprise

In general, the developed theoretical-methodological and scientific-methodological provisions, analytical and organizational mechanisms and tools made it possible to form a holistic approach to determining directions for increasing the efficiency of the resource potential of an agricultural enterprise and to develop practical recommendations for their justification and implementation.

The practical significance of the obtained results lies in the possibility of their application at the level of agricultural enterprises and agricultural production management bodies in order to determine directions for increasing the efficiency of using the resource potential of agricultural enterprises.

Key words: material resources, labor resources, financial resources, resource potential of an agricultural enterprise, economic evaluation of the resource potential of an agricultural enterprise.

ВСТУП

Актуальність дослідження. В сучасних умовах аграрні підприємства в Україні стикаються зі значними викликами і можливостями, забезпечення фінансової стабільності та підвищення ефективності діяльності підприємства залежить від здатності раціонально використовувати та управляти своїм ресурсним потенціалом.

Таким чином, актуальність проведення економічної оцінки ресурсного потенціалу підприємства визначається потребою в пошуку шляхів оптимізації використання ресурсів та підвищення ефективності бізнес-процесів. Цей аналіз дозволяє ідентифікувати можливість зменшення витрат і підвищення прибутковості, що стає ключовим для конкурентоспроможності суб'єкта підприємницької діяльності на ринку.

Питання оцінки ресурсного потенціалу аграрних підприємств є ключовими в працях багатьох вчених і дослідників у галузі сільського господарства, економіки та аграрної науки, зокрема в кваліфікаційному дослідженні ми спиралися на наукові доробки таких дослідників: Василик Н.М. [6], Вініченко І.І., Дідур К.М. [7], Гриньова В.М., Салун М.М. [8], Жмуденко В.О., Ліщук Р. [11], Сас Л.С., Калішун Ю.Є. [26], Степаненко С.В. [31] та наукові здобутки ряду інших вчених з обраної проблематики дослідження.

З прогресом в дослідженнях і розвитком технологій залишаються відкритими питання щодо інноваційних підходів до оцінки та підвищення ресурсного потенціалу аграрних підприємств, а також розвитку стійкого агробізнесу в умовах сучасного світу, що і зумовило вибір нами теми кваліфікаційної роботи, сприяло визначенню мети, завдання, об'єкт та предмета її дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування проведення економічної оцінки ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства та визначення напрямів підвищення ефективності його використання.

Для реалізації визначеної мети поставлені **наступні завдання**:

1. Визначити теоретично-методичні засади економічної оцінки ресурсного потенціалу підприємства.
2. Надати коротку природну та організаційно-економічну характеристику ТОВ «За мир» Сумського району Сумської області.
3. Провести аналіз складу, динаміки і ефективності використання матеріальних ресурсів.
4. Проаналізувати ефективність і інтенсивність використання трудових ресурсів ТОВ «За мир».
5. Обґрунтувати вплив фінансових ресурсів на рівень фінансово-економічної стійкості підприємства.
6. Визначити внутрішні резерви підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства.

Об'єктом дослідження є процеси управління ресурсним потенціалом сільськогосподарського підприємства.

Предметом дослідження є теоретичні, організаційні та методологічні положення проведення економічної оцінки ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства та визначення напрямів підвищення ефективності його використання.

Методи дослідження. Теоретичну і методичну основу склали праці вітчизняних та закордонних фахівців у сфері управління ресурсним потенціалом аграрного підприємства. При вирішенні завдань, окреслених в кваліфікаційному дослідженні, нами використовувались загальнонаукові методи: аналізу і синтезу, абстрагування (для формування узагальнених висновків на основі системного аналізу і синтезу теорії і практики управління потенціалом підприємства, узагальнення – для розкриття економічної сутності явищ та обґрунтування категоріального апарату; статистичні та економічні розрахунки – для дослідження фактографічної інформації управління потенціалом; порівняння – для зіставлення даних в динаміці; розрахунково-конструктивний – для обґрунтування пропозицій щодо підвищення ефективності використання потенціалу підприємства;

монографічний – для дослідження теоретичних розробок вітчизняних та зарубіжних вчених з питань проведення економічної оцінки ресурсного потенціалу підприємства та визначення напрямів підвищення ефективності його використання.

Періодом дослідження для достовірності дослідження обрано трьохрічний період з 2020 по 2022 звітні календарні роки.

Інформаційною базою для проведення дослідження послужили законодавчі та нормативні акти, навчально-методична та наукова література, первинна статистична і бухгалтерська звітність ТОВ «За мир», виробничо-фінансові плани та технологічні карти, дані інтернет-сайтів тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці теоретико-методологічних основ та обґрунтуванні методичних рекомендацій щодо проведення економічної оцінки ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства та визначення напрямів підвищення ефективності його використання:

удосконалено:

- методику проведення оцінки фактичного рівня використання ресурсів сільськогосподарського підприємства для удосконалення ефективності використання ресурсного потенціалу з метою оптимального соціально-економічного розвитку сільськогосподарського підприємства (п.п. 2.2, п.п. 2.3, п.п. 3.1);
- систему визначення внутрішніх резервів підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства (п.п. 3.2);

одержали подальшого розвитку:

- модель оцінки ресурсного потенціалу підприємства (виокремлено 2 групи цільових ознак та 3 блоки показників економічної оцінки ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства) (р. І);

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх застосування на рівні аграрних підприємств та органів управління сільськогосподарським виробництвом з метою визначення напрямів підвищення

ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства.

Особистий внесок здобувача. Кваліфікаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, у якій подано авторський підхід до вирішення актуальної наукової проблеми – розвитку теоретичних положень, розроблення науково-методичних підходів і практичних рекомендацій щодо проведення економічної оцінки ресурсного потенціалу підприємства та визначення напрямів підвищення ефективності його використання.

Апробація результатів дослідження. Підсумки розробки проблеми загалом, окремі її аспекти, отримані узагальнення і висновки було оприлюднено на двох міжнародних науково-практичних конференціях.

Публікації. Основні положення та найважливіші результати опубліковані в збірниках тез доповідей міжнародних науково-практичних конференцій.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 86 сторінок, що включає 47 таблиць. Список літературних джерел включає 44 найменування, розміщених на 5 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОЇ ОЦІНКИ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Сучасна економічна діяльність підприємств агропромислового комплексу і процеси, які впливають на цю діяльність, на сьогодні не охоплюються загальноприйнятими теоріями. А тому, необхідні альтернативні підходи до розробки нових шляхів економічного зростання з акцентом на підвищення ефективності управління. В даному випадку діяльність підприємств буде ефективною за умови правильного формування композиції та структури їхнього потенціалу, який, у свою чергу, є об'єктом управління, що залежить не тільки від кількості задіяних ресурсів, а й від їх ефективності та взаємодії [43].

Управління ресурсним потенціалом залишається ключовим елементом стратегічного управління сільськогосподарськими підприємствами в сучасних умовах. Швидкі технологічні зміни, зміна клімату та глобальні виклики вимагають ефективного використання ресурсів для забезпечення стійкості та конкурентоспроможності сільського господарства. Ефективне управління ресурсами оптимізує виробництво, зменшує втрати та підвищує продуктивність сільськогосподарських підприємств.

Ресурсний потенціал підприємства можна розглядати у вузькому та широкому розумінні. Так, ресурсний потенціал підприємства в вузькому значенні являє собою сукупність фізичних ресурсів, якими підприємство володіє та може використовувати для своєї діяльності. Зокрема: матеріальні активи, такі як обладнання, майно, сировина, трудові ресурси, а також фінансові ресурси, які можуть бути вкладе в розвиток підприємства.

У більш широкому розумінні ресурсний потенціал підприємства охоплює не лише ресурси, але і всі можливості та переваги, які підприємство може використовувати для досягнення своїх стратегічних цілей, ефективно використовуючи свої ресурси. Зокрема: інтелектуальний капітал, технології,

бренд, репутацію, ділові зв'язки та інші фактори, які можуть бути важливими для конкурентної переваги підприємства.

Аналіз літературних джерел засвідчив наявність цілого спектру підходів до визначення поняття ресурсного потенціалу підприємства та (або) його складових (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Трактування категорії «ресурсний потенціал» та його основні складові

Автор (автори)	Особливості дослідження категорії «ресурсний потенціал»	Основні складові ресурсного потенціалу підприємства
Василик Н.М. [6]	розглядає ресурсний потенціал як сукупність ресурсів, які є у його розпорядженні або можуть бути залучені до його господарської діяльності для створення товарів, виконання робіт чи надання послуг з метою максимального задоволення потреб споживачів та підвищення конкурентоспроможності підприємства на ринку.	- потенціал матеріальних ресурсів; - трудовий потенціал; - потенціал основних фондів; - фінансовий потенціал; - інформаційний потенціал.
Гриньова В.М., Салун М.М. [8]	під ресурсним потенціалом підприємства розуміють «систематизовану сукупність наявних ресурсів, взаємопов'язаних, взаємозалежних і поданих у певних кількісних пропорціях, використання яких дозволяє досягти запланованих показників економічного розвитку підприємства.	- матеріально-технічні ресурси; - трудові ресурси; - фінансові ресурси; - інформаційні ресурси.
Латишева О.В. [14]	тріада складових сталого розвитку зумовлює визначати сутність і складові ресурсного потенціалу підприємства розглядати з позиції додаткового врахування екологічного та соціального чинників.	- матеріально-технічна складова; - трудова (кадрова) складова; - фінансово-майнова складова; - нематеріальна складова (інформаційні ресурси); - соціальна складова; - екологічна складова.
Сас Л.С., Калісун Ю.Є. [26]	зосереджують увагу на необхідності діагностики зовнішнього середовища функціонування аграрних підприємств як важливої та необхідної передумови формування їхнього ресурсного потенціалу.	- земельні ресурси; - матеріальна ресурси; - людські ресурси; - інформаційні ресурси; - техніко-технологічні ресурси; - фінансові ресурси.
Степаненко С.В. [31]	розширює розуміння категорії «ресурсний потенціал» за рахунок доповнення стратегічними орієнтирами функціонального наповнення, а саме: підтримання екологічного балансу навколишнього середовища та розбудова механізмів гармонізації соціальних відносин.	- виробничий капітал; - фінансовий капітал; - інтелектуальний капітал; - іміджевий (пабліцитний) капітал

Джерело: сформовано автором з використанням даних [6; 8; 14; 26; 31]

На сьогодні ресурсний потенціал сільськогосподарського підприємства стає основою для ефективного виробництва, адаптації до змінних умов зовнішнього середовища, підвищення продуктивності та якості продукції, а також розвитку інноваційних підходів у сільському господарстві [7].

Управління ресурсним потенціалом аграрного підприємства передбачає різноманітні завдання, спрямовані на забезпечення ефективного функціонування і розвитку господарства. Так, основні завдання управління ресурсним потенціалом аграрного підприємства включають:

- забезпечення виробництва: головним завданням ресурсного потенціалу є забезпечення необхідних ресурсів (землі, праці, техніки, сировини) для виробництва сільськогосподарської продукції;

- ефективне використання ресурсів: підприємство повинно максимально ефективно використовувати наявні ресурси, щоб забезпечити максимальну продуктивність та зниження витрат;

- планування і управління ресурсами: ресурсний потенціал повинен бути правильно спланованим і керованим, включаючи розподіл ресурсів, контроль за їхнім використанням і адаптацію до змінних умов.

- забезпечення стійкості та розвитку: ресурси повинні бути використані з урахуванням потреби в сталому розвитку, збереженні природних ресурсів і зниженні впливу на довкілля.

- фінансове керівництво: ресурси повинні бути ефективно використовуватися для забезпечення фінансової стійкості підприємства, включаючи планування бюджету, фінансовий аналіз та оптимізацію витрат.

- маркетинг і збут: ресурсний потенціал також повинен бути спрямований на ринковий доступ і забезпечення ефективної стратегії маркетингу та збуту сільськогосподарської продукції.

- інновації та розвиток: ресурси повинні бути використані для впровадження новітніх технологій та інновацій, що сприяють підвищенню продуктивності та конкурентоспроможності підприємства.

- управління ризиками: ресурси повинні бути використані для управління

різними ризиками, такими як природні катастрофи, цінові коливання та зміни у законодавстві.

При цьому варто зазначити, що всі завдання управління ресурсним потенціалом вимагають комплексного підходу і ефективного управління, щоб забезпечити успішну діяльність сільськогосподарського підприємства.

Управління потенціалом підприємства є специфічною функцією управління, яка реалізується на основі методів і технологій управління, вибір і застосування яких здійснюється в межах загальних функцій управління [40].

Так, управління ресурсним потенціалом аграрного підприємства поряд із завданнями виконує ряд важливих функцій, сприяючи ефективному функціонуванню та розвитку господарства.

Коротко зупинімося на основних із них:

1. Виробнича функція. Ресурсний потенціал забезпечує виробництво сільськогосподарської продукції. Це включає в себе використання землі, праці, техніки, наявних матеріалів і інших ресурсів для вирощування рослин та утримання тварин.

2. Економічна функція. Ресурсний потенціал служить основою для отримання прибутку і ефективного використання фінансових ресурсів. Шляхом оптимізації використання ресурсів і збуту сільськогосподарської продукції підприємство забезпечує свою фінансову стійкість і збільшує прибуток.

3. Соціальна функція. Ресурси підприємства можуть створювати робочі місця для місцевого населення, сприяти соціальному розвитку регіонів і забезпечувати доступ до продуктів харчування для споживачів.

4. Екологічна функція. Правильне управління ресурсним потенціалом допомагає зменшити негативний вплив сільського господарства на навколишнє середовище. Збалансоване використання ресурсів може зменшити викиди шкідливих речовин і зберегти біорізноманіття.

5. Інноваційна функція. Ресурсний потенціал дозволяє впроваджувати нові технології, методи виробництва та інновації, що підвищують продуктивність і конкурентоспроможність аграрних підприємств.

6. Резервна функція. Ресурси підприємства можуть бути використані для вирішення непередбачених ситуацій, таких як природні катастрофи або ринкові зміни. Резервні ресурси можуть допомогти зберегти стійкість підприємства в умовах негативних впливів.

Ці функції ресурсного потенціалу аграрного підприємства визначають його значення для сталого розвитку і успішного функціонування в аграрному секторі.

Управління ресурсним потенціалом аграрного підприємства є критично важливим, оскільки воно дозволяє оптимізувати використання земельних, технічних та фінансових ресурсів, що сприяє підвищенню продуктивності і прибутковості господарства.

В системі управління аграрним підприємством центральне місце займає економічна оцінка ресурсного потенціалу, оскільки вона дозволяє підприємству раціонально використовувати ресурси, максимізувати прибутковість і забезпечити сталий розвиток (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Основні аспекти економічної оцінки ресурсного потенціалу

Блоки проведення оцінки	Коротка характеристика
Оцінка вартості ресурсів	Економічна оцінка полягає в визначенні вартості різних ресурсів, таких як земля, праця, техніка, сировина тощо. Ця оцінка допомагає визначити, які ресурси є найціннішими для підприємства та в якому обсязі вони доступні.
Визначення внутрішньої рентабельності	Економічна оцінка ресурсного потенціалу допомагає визначити, наскільки вдалим є використання ресурсів для виробництва сільськогосподарської продукції. Це оцінюється за допомогою показників, таких як внутрішній рівень доходу (IRR) та чиста сучасна вартість (NPV).
Оцінка ефективності витрат	Аналіз витрат допомагає визначити, як ресурси витрачаються на виробництво конкретних продуктів або послуг. Важливо знати, на які види витрат ресурсів йде найбільше і як їх можна оптимізувати.
Ризикованість інвестицій	Економічна оцінка ресурсного потенціалу допомагає оцінити ризики, пов'язані з інвестиціями в розвиток підприємства, зокрема, зовнішні ризики, такі як зміни цін на ринку, кліматичні фактори, і внутрішні ризики, такі як керівництво і організація виробництва.
Планування і прийняття рішень	Економічна оцінка допомагає керівництву підприємства приймати обґрунтовані рішення щодо розподілу ресурсів, інвестицій в розвиток, вибору ринків та маркетингових стратегій.
Створення бюджетів і фінансового планування	Економічна оцінка допомагає встановити бюджети та фінансові плани на основі доступних ресурсів і фінансових можливостей підприємства.

Джерело: власна розробка автора

Отже, економічна оцінка ресурсного потенціалу є ключовим інструментом управління аграрним підприємством, який допомагає максимізувати прибуток, зменшити ризики і забезпечити сталий розвиток.

Основні складові процесу оцінки ресурсного потенціалу аграрного підприємства нами наведені на наступному рисунку (рис. 1.1).

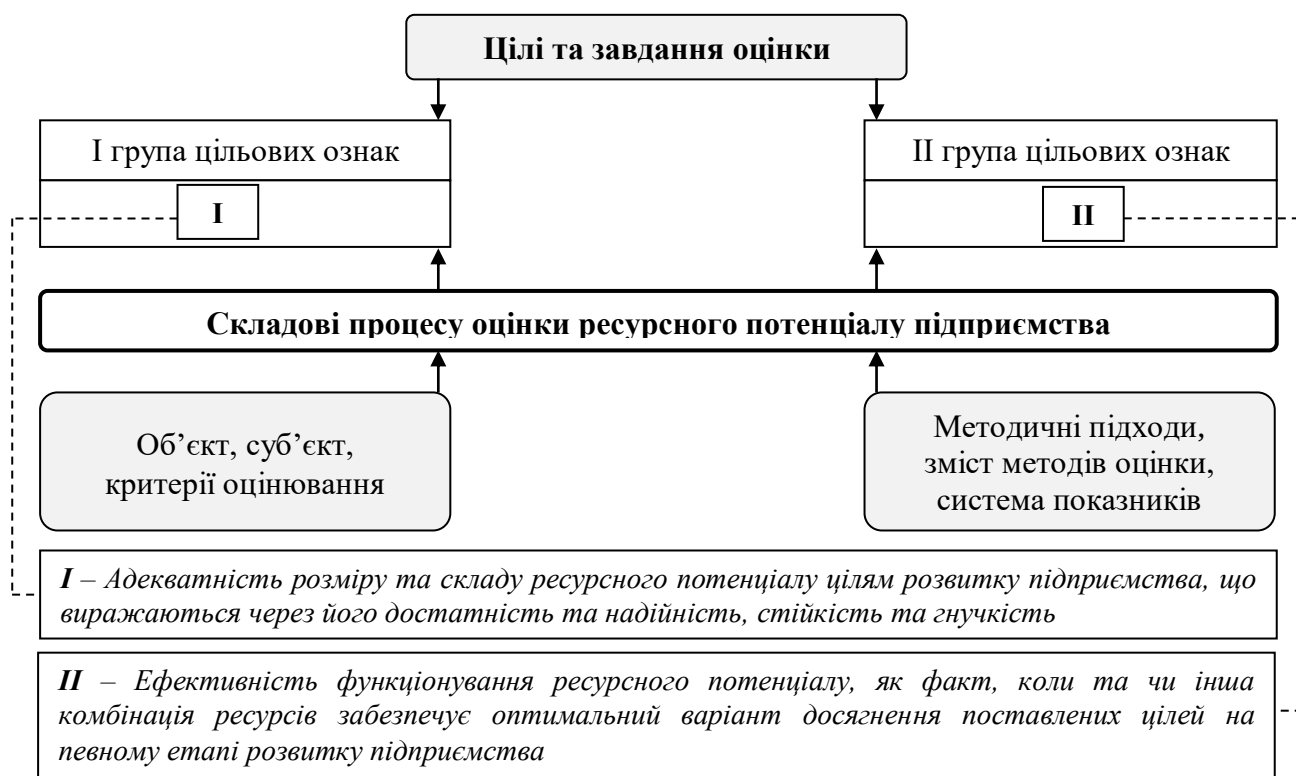

Рисунок 1.1 – Модель оцінки ресурсного потенціалу підприємства

Джерело: побудовано автором з використанням [32]

При оцінюванні ресурсного потенціалу підприємства використовуються різні цільові ознаки для визначення його стану та потенціалу. В результаті проведеного дослідження, ми пропонуємо використовувати дві групи цільових ознак.

І група цільових ознак:

1.1. Виробнича продуктивність: ознака вимірює, наскільки ефективно підприємство використовує свої ресурси для виробництва сільськогосподарської продукції. Вона може бути виражена у виході продукції на одиницю землі, праці або інших ресурсів.

1.2. Використання земельних ресурсів: ознака визначає, наскільки ефективно використовується земельний площа підприємства для сільськогосподарського виробництва, включаючи використання сільськогосподарських культур і граничних природних ресурсів.

1.3. Використання технічних ресурсів: ознака оцінює ефективність використання технічного обладнання та машин для сільськогосподарського виробництва. Вона може включати оцінку віку та стану обладнання.

1.4. Фінансова рентабельність: ознака вимірює дохід і прибуток підприємства від виробництва та збуту сільськогосподарської продукції і оцінює його фінансову стабільність.

II група цільових ознак:

2.1. Соціальна відповідальність: ознака відображає взаємодію підприємства з місцевими спільнотами та соціальні програми, що підтримують розвиток регіону.

2.2. Екологічна стійкість: ознака визначає, наскільки підприємство враховує вплив своєї діяльності на навколишнє середовище та вживає заходів для збереження природних ресурсів та зменшення викидів.

2.3. Інновації та дослідження: ознака відображає активність підприємства у впровадженні новітніх технологій, дослідженнях та розвитку інноваційних підходів до сільськогосподарського виробництва.

2.4. Конкурентоспроможність: ознака визначає, наскільки підприємство може конкурувати на ринку і виживати в умовах глобальної конкуренції.

Ці дві групи цільових ознак допомагають підприємствам оцінити свій ресурсний потенціал з різних аспектів, враховуючи виробничі, економічні, соціальні, екологічні та інші аспекти, що визначають його стан і перспективи.

Об'єктом оцінки ресурсного потенціалу підприємства є саме підприємство як комплексна система, включаючи всі його ресурси, процеси та функції, пов'язані з виробництвом сільськогосподарської продукції.

Об'єктом оцінки є сукупність ключових компонентів (земельних, трудових, фінансових, технічних, екологічних, соціальних тощо), які взаємодіють між

собою і впливають на ресурсний потенціал підприємства. Визначення стану і перспективи цих ресурсів допомагає підприємству приймати обґрунтовані рішення та розвивати свій бізнес в ефективному та стійкому способі.

Суб'єктом оцінки ресурсного потенціалу підприємства зазвичай є команда управління та аналітики, які працюють на підприємстві або наймаються для проведення оцінки. Вони можуть включати в себе наступні групи осіб:

- 1) керівництво підприємства – топ-менеджмент підприємства відповідає за прийняття стратегічних рішень і розробку політики, пов'язаної з використанням ресурсів. Вони визначають, які аспекти ресурсного потенціалу підприємства важливі для досягнення бізнес-цілей.
- 2) аналітики та експерти – це фахівці, які володіють необхідними знаннями та навичками для проведення аналізу та оцінки ресурсного потенціалу. Вони можуть бути внутрішніми співробітниками підприємства або зовнішніми консультантами.
- 3) команди з управління проектами: для проведення оцінки ресурсного потенціалу можуть бути створені спеціальні команди, які виконують завдання зі збору даних, аналізу та моделювання різних аспектів потенціалу підприємства.
- 4) аудитори та ревізори: підприємство може наймати аудиторів або ревізорів для проведення об'єктивної оцінки свого ресурсного потенціалу та фінансового стану.

Суб'єкти оцінки мають за завдання зібрати та проаналізувати відповідні дані та інформацію, оцінити стан ресурсів, провести аналіз ризиків і можливостей, і надати керівництву рекомендації щодо подальших дій та розвитку підприємства на основі знайдених результатів оцінки.

Теорією і практикою ведення аграрного бізнесу сформовано декілька найбільш поширених підходів до проведення економічної оцінки ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства, зокрема.

Вартісний підхід (cost-based approach) передбачає оцінку ресурсів на основі їх вартості. Вартість ресурсів може бути обчислена на основі витрат на

придбання, утримання та покращення ресурсів. Важливо враховувати вартість земельних ділянок, машин та обладнання, праці та інших ресурсів.

Дохідний підхід (income-based approach), який оцінює ресурси на основі їхнього потенційного доходу. Наприклад, земельні ділянки можуть бути оцінені за потенційним врожаєм і ціною на сільськогосподарську продукцію. Машини та обладнання можуть бути оцінені за їхньою потенційною прибутковістю.

Ринковий підхід (market-based approach) базується на цінах на ресурси на ринку. Ресурси оцінюються на основі їхньої поточної ринкової вартості. Наприклад, ціни на земельні ділянки або машини та обладнання визначаються на основі реальних торгівельних операцій.

Порівняльний підхід (comparative approach) передбачає порівняння ресурсів аграрного підприємства з аналогічними ресурсами на інших підприємствах або на ринку. Порівняльний аналіз дозволяє встановити відмінності та схожості у вартості ресурсів.

Собівартість (cost-benefit approach) – цей підхід враховує не лише витрати на ресурси, але й очікувані користі від їх використання. Він допомагає визначити, чи буде використання ресурсів прибутковим.

Вибір підходу залежить від конкретних обставин та цілей оцінки ресурсів аграрного підприємства. Зазвичай, комбінація різних методів може бути найкращим підходом для отримання об'єктивної оцінки ресурсів.

Кожен із зазначених методичних підходів до економічної оцінки ресурсного потенціалу аграрного підприємства може використовувати різні методи такої оцінки.

Провівши аналіз існуючих методичних підходів та відповідних їм методів оцінки ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства, ми дійшли висновку, що погляди сучасних науковців та сформованої світової практики виявилися різноманітними, включаючи широкий діапазон підходів та інтерпретацій. Тому, спираючись на досягнення вчених з обраної проблематики дослідження та розкриваючи свої дослідницькі позиції, сформулюємо систему ключових якісних та кількісних параметрів для оцінювання ресурсного

потенціалу аграрного підприємства. Така система допоможе при проведенні економічної оцінки ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства та буде використана нами на прикладі конкретного підприємства сфери АПК (в аналітичній частині кваліфікаційного дослідження).

Визначені нами параметри економічної оцінки ресурсного потенціалу аграрного підприємства сформовані в 3 окремі блоки: оцінка матеріальних ресурсів; оцінка трудових ресурсів; оцінка фінансових ресурсів.

Перший блок оцінки ресурсного потенціалу аграрного підприємства зазвичай включає в себе проведення економічної оцінки матеріальних ресурсів, таких як земельні ділянки, машини, обладнання і будівлі. Ця оцінка допомагає визначити вартість та важливість цих ресурсів для діяльності підприємства та розробити стратегію їх оптимального використання. Набір конкретних показників, за якими будуть проведені в роботі розрахунки та власне алгоритм проведення цих розрахунків наведений нами в додатку А.

Оцінка трудових ресурсів включає в себе аналіз доступності та кваліфікації робочої сили, оцінку працездатності і мотивації працівників, а також планування кадрового потенціалу для виконання конкретних завдань та проектів. Цей блок допомагає визначити, які ресурси доступні для виробництва та як їх можна ефективно використовувати, що є важливим аспектом в оцінці ресурсного потенціалу підприємства.

Західні методики оцінки трудового (кадрового) потенціалу засновані на моделюванні результатів трудової поведінки працівників. Ряд авторів, зокрема Бонтіс Н. [42] пропонують до використання 3 основних моделі оцінки: витратні (враховують вартість залучення, заміщення або альтернативні витрати на людські активи); монетарні (зусилля спрямовані на майбутні вигоди) та моделі цінності кадрових ресурсів (які поєднують 1 і 2 моделі).

Схожим є метод А.Андерсена, який детально описує в своїй роботі Р. Оутрам [41]. Зазначений метод також передбачає врахування трьох факторів при оцінці трудових ресурсів підприємства: доцільності, витрат та цінності.

В українській науковій спільноті поширеним є використання перших двох

видів моделей.

З врахування особливостей сільськогосподарського виробництва нами обрані показники оцінки трудового потенціалу аграрного підприємства, які більш детально висвітлені в додатку А.

Третій блок економічної оцінки ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства – оцінка фінансових ресурсів (дод. Б).

Загальна оцінка фінансових ресурсів (як і інших ресурсів) в сільському господарстві повинна враховувати ряд особливостей, щоб надати повну та об'єктивну картину фінансового стану підприємства:

- сезонність – сільське господарство має сезонну природу, і фінансовий стан може змінюватися протягом року в залежності від врожаю і сезонних витрат, тому оцінка повинна враховувати ці циклічні зміни;
- залежність від природних факторів – оцінка неодмінно повинна включати аналіз страхування та ризиків;
- інвестиції в капітальні активи: оцінка фінансових ресурсів повинна враховувати необхідність регулярного оновлення та розвитку активів;
- ціни на сільськогосподарську продукцію – оцінка фінансових ресурсів повинна включати аналіз ринкових умов та можливостей продажу продукції.

У деяких випадках сільські господарства можуть розвивати агротуризм як додатковий джерело доходу. Оцінка повинна включати потенціал агротуризму та його фінансові аспекти.

В цілому, застосування даного підходу дозволить послідовно провести аналіз ресурсного потенціалу аграрного підприємства, врахувавши при цьому його внутрішні особливості та зовнішній вплив. Обраний нами методичний підхід допоможе підприємству отримати повну картину свого ресурсного потенціалу, визначити його сильні та слабкі сторони, і в подальшому виробити стратегію для ефективного використання ресурсів та досягнення бізнес-цілей.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЧОГО РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТОВ «ЗА МИР» СУМСЬКОГО РАЙОНУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1 Коротка природна та організаційно-економічна характеристика ТОВ «За мир» Сумського району Сумської області

Товариство з обмеженою відповідальністю «За мир» (далі – ТОВ «За мир») є одним із підприємств аграрного виробництва Сумського регіону.

Товариство зареєстроване 03.06.2000 р. за юридичною адресою: с. Кекине, Сумський район, Сумська область. Директором підприємства на дату реєстрації і дотепер є Зубко А.М. Основними засновниками та бенефіціарами підприємства є Карпенко С.М. та Демченко О.І.

Основними видами діяльності за КВЕД товариства є:

01.11 Вирощування зернових культур, бобових культур і насіння олійних

Додаткові КВЕДи:

01.19 Вирощування інших однорічних і дворічних культур

01.41 Розведення великої рогатої худоби молочних порід

01.49 Розведення інших тварин

01.61 Допоміжна діяльність у рослинництві

01.62 Допоміжна діяльність у тваринництві

10.61 Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості

10.91 Виробництво готових кормів для тварин

46.90 Неспеціалізована оптова торгівля

47.91 Роздрібна торгівля з лотків і на ринках

49.41 Вантажний автомобільний транспорт

77.12 Надання в оренду вантажних автомобілів

З січня 2019 року підприємство переведено на спрощену систему оподаткування.

Основними контрагентами по аграрному бізнесу досліджуваного підприємства є: ТОВ «Хлібодар», ФГ «Мрія-СК», ТОВ «Сигма-Універсал», ФГ «Демар», ФОП «Карпенко Сергій Михайлович».

ТОВ «За мир» знаходиться в східній частині Сумської області, в зоні Лісостепу.

Кліматичні умови на території Сумського району, в центрі якого розміщене землекористування ТОВ «За мир», сприяли розвитку галузі рослинництва. Тут панує помірно-континентальний клімат, який характеризується помірно холодною зимою і теплим літом. Найтеплішим є липень місяць, середня температура в ньому становить $+18^{\circ}\text{C} \dots +20^{\circ}\text{C}$, в найхолоднішому січні $-5^{\circ}\text{C} \dots -8^{\circ}\text{C}$, однак стовпчик термометра може опускатися до -25°C .

Середньорічна кількість атмосферних опадів становить 675 мм., хоч вони розподіляються за періодами нерівномірно, коливаючись від 230 до 885 мм. Найбільша кількість опадів припадає на літній місяць – липень, а найменша – зимовий – лютий, в цьому ж місяці фіксується найвища висота снігового покриву.

Землі товариства лежать в Придніпровській низовині.

Село Кекино входить до складу Миколаївської територіальної громади. Населення за переписом 2001 року складало 317 осіб, являється адміністративним центром Кекинської сільської ради, до якої також входить с. Капітанівка. Саме в населення с. Кекино та с. Капітанівка ТОВ «За мир» орендує земельні паї. Загальний земельний масив орендованої договірної землі складає 1943,7 га, і в продовж досліджуваного періоду був незмінним. Рівень розораності земельних угідь складає 93,4 %. Крім 1814,6 га ріллі в складі сільськогосподарських угідь налічуються сінокоси, що цілком логічно, оскільки ТОВ «За мир» займається і розведенням молочно-товарного скотарства.

Аналізуючи економічні тенденції розвитку суб'єкта аграрного виробництва ТОВ «За мир» необхідно визначити динаміку виробництва валової продукції в порівняльних цінах (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Динаміка і структура валового виробництва продукції рослинництва в порівняльних цінах

Продукція	Кількість виробленої продукції			Ціна 2010 року	Вартість виробленої продукції			Відхилення 2022 р. від 2020 р.		Питома вага в середньому	
	2020 р.	2021 р.	2022 р.		2020 р.	2021 р.	2022 р.	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Зернові і зернобобові (без кукурудзи)	17082	17778	17516	х	1852,0	1923,1	1878,8	+26,8	+1,4	1884	9,9
- озимі зернові											
в т.ч.: пшениця	16702	17400	17206	102,75	1716,1	1787,9	1767,9	+51,8	+3,0	1757	9,2
- ярові зернові (без кукурудзи)											
в т.ч.: гречка	380	378	310	357,69	135,9	135,2	110,9	-25,0	-18,4	127,3	0,7
Кукурудза	41624	45125	62905	107,27	4465,0	4840,6	6747,8	-717,2	-16,1	5351	28,2
Соняшник	20837	8991	8915	284,21	5922,1	2555,3	2533,7	-3388,4	-57,2	3670	19,3
Соя	3302	4600	7438	236,29	780,2	1086,9	1757,5	+977,3	+125,3	1208	6,4
Трави однорічні на зелений корм, сінаж, силос	8156	3867	5142	4,82	39,3	17,2	24,8	-14,5	-36,9	28	0,1
Багаторічні: сіно	2187	1574	867	17011	37,4	26,9	14,8	-22,6	-60,4	26	0,5
зелена маса	6348	8555	9235	4,82	30,6	41,2	44,5	+13,9	+45,4	39	0,2
Кукурудза на силос	68095	78655	78035	9,37	638,1	737,0	731,2	+93,1	+14,6	703	3,7
Солома	2858	-	-	8,17	23,3	-	-	-23,3	-	8	-
Кормовиробництво, разом	х	х	х	х	768,7	822,3	815,3	+46,6	+6,1	803	4,2
Незавершене виробництво	х	х	х	х	1688,0	2201,0	-	-1688,0	-	1296	6,8
Продукція рослинництва – всього	х	х	х	х	15476,0	13429,2	12917,8	-2558,2	-16,5	14212	74,8
Продукція тваринництва – всього	х	х	х	х	4794,7	5121,0	4413,7	-381,0	-7,9	4776	25,2
Приріст, приплід	653	451	393	1164,16	760,2	525,0	475,5	-302,7	-39,8	581	3,1
Молоко	16225	18483	15910	248,66	4034,5	4596,0	3956,2	-78,3	-1,9	4195	22,1
Разом по підприємству	х	х	х	х	20270,7	18550,2	17331,5	-2939,2	-14,5	18988	100,0
в т.ч. продукція рослинництва, %	х	х	х	х	76,3	72,4	74,5	-1,8 п.п.		х	
Разом в перерахунку на індекс інфляції	х	х	х	х	86150,5	78838,4	73658,9	-12491,6	-14,5	х	

Джерело: розраховано автором з використанням звітності підприємства за 2020-2022 рр.: ф. № 29-сг Звіт про площі та валові збори сільськогосподарських культур, плодів, ягід і винограду та ф. № 24 Звіт про виробництво продукції тваринництва, кількість сільськогосподарських тварин і забезпеченість їх кормами

Аналізуючи динаміку валового виробництва, слід відмітити чітко визначену тенденцію до зменшення. В 2022 році на 12491,6 тис. грн. вироблено валової продукції в порівняльних цінах менше в порівнянні з 2020 роком (14,5%). Збільшення валового виробництва відмічається по кормовиробництву – на +6,1%. Серед товарних культур зросло виробництво валового врожаю бобів сої – на 125,3%, і на 3,0% зросло вирощування валового врожаю пшениці. За всіма іншими видами виробництв спостерігається зменшення. При чому найсуттєвіші негативні тенденції відмічаються в олійному виробництві – на – 57,2% при вирощуванні живої маси ВХ – на 39,8%.

В середньому за досліджуваний період в структурі валового виробництва найвища частка належить продукції рослинництва – 74,8%, з якої виробництво пшениці займає 9,2%, сої – 19,3%, кукурудзи 28,2%. Галузь тваринництва відіграє другорядну роль, однак питома вага валового виробництва молока в порівняльних цінах за 2020-2022 рр. знаходиться на 2-у місці після виробництва соняшнику.

Обсяги і динаміку валового виробництва будемо використовувати при визначенні рівня ефективності використання виробничих ресурсів підприємства.

Між валовою і товарною продукцією різниця пов'язана з потребами внутрішньогосподарського використання і нереалізованими залишками товарної продукції. Формування фінансового результату, визначення рівня рентабельності і мобілізації інвестиційних ресурсів для розширеного відтворення виробництва залежить від кількості і якості реалізованої продукції. Вартісним вираженням обсягу реалізованої продукції є сума виручки. Крім того, за структурою товарообігу визначимо рівень спеціалізації і виробничий напрям ТОВ «За мир».

Аналізуючи дані таблиці 2.2 можна відмітити аналогічні тенденції в порівнянні з валовим виробництвом продукції – просліджується негативна динаміка, однак інтенсивність зменшення виручки від реалізації є значно динамічнішою, що говорить про низький відсоток рівня товарності виробленої продукції. В цілому сума виручки в 2022 році в порівнянні з 2020 роком скоротилась на 47,8%, в тому числі від реалізації продукції рослинництва – на 60,1%.

Таблиця 2.2 – Динаміка і структура товарної продукції

Назва культур	2020 р.		2021 р		2022 р.		Відхилення 2022 р. від 2021 р., ±		Середнє за 2020- 2022 рр.		Місце
	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	
Зернові і зернобобові - всього	40446,4	53,4	22700,6	31,7	17961,1	45,5	-22485,3	-55,6	27036,0	43,4	
в т.ч. пшениця	14087,9	18,6	13735,6	19,2	1248,4	3,2	-12839,5	-91,1	9690,6	15,5	4
кукурудза	24958,3	32,0	8670,2	12,1	16475,0	41,7	-8483,3	-34,0	16710,2	26,9	1
гречка	1400,2	1,9	294,8	0,4	237,7	0,6	-1162,5	-83,0	644,2	1,0	7
Технічні культури – всього	17627,6	23,3	28993,1	40,5	5233,9	13,2	-12393,7	-70,3	17284,9	27,8	
в т.ч. соя	4551,7	6,0	4853,4	6,8	-	-	-4551,7	x	3135,0	5,0	5
соняшник	13075,9	17,3	24139,7	33,7	5233,9	13,2	-7842,0	-60,0	14149,9	22,8	3
Разом по рослинництву	58074,0	76,7	51693,7	72,2	23195,0	58,7	-34879,0	-60,1	44320,9	71,2	
ВРХ в живій вазі	3241,5	4,3	1398,5	2,0	1670,5	4,2	-1571,0	-48,5	2103,5	3,4	6
Молоко	14364,5	19,0	18533,4	25,8	14676,5	37,1	+312,0	+2,2	15858,2	25,4	2
Разом по тваринництву	17606,0	23,3	19931,9	27,8	16347,0	41,3	-1259,0	-7,2	17961,7	28,8	
Всього по підприємству	75380,0	100,0	71625,6	100,0	39542,0	100,0	-36138,0	-47,8	62282,6	100,0	

Джерело: розраховано автором з використанням звітності підприємства за 2020-2022 рр.: ф. № 21-заг Звіт про реалізацію продукції сільського господарства

Найдинамічніше зменшення можна відмітити суми доходу від реалізації пшениці – на 91,1%, гречки – на 83,3%, соняшнику – на 60%.

За структурою середньої виручки за 2020-2022 рр. можна сказати, що виробничий напрям досліджуваного підприємства – зерново-молочний, а якщо можна так конкретизувати – то кукурудзяно-молочний.

Рівень спеціалізації визначається за формулою:

$$K_c = \frac{100}{\sum_{i=1}^n p_{i-n} (n-1)} \times 100 \quad (2.1)$$

$$K_c = 100 / (1+10,2+25,0+108,5+205,2+279,4+349,7) = 100 / 979 = 10,2\%$$

Значення показника рівня спеціалізації свідчить про те, що ТОВ «За мир» не є господарством спеціалізованим на виробництві конкретного виду продукції. Коефіцієнт нижче середнього, підприємство кваліфікується як багатогалузеве.

Для забезпечення досягнення заданих цільових програмних результатів підприємство має бути забезпеченим необхідною кількістю ресурсів (матеріальних, трудових і фінансових). Рівень забезпеченості ТОВ «За мир» визначимо за результатами наступних розрахунків (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Динаміка забезпеченості підприємства ресурсами

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення 2022 р. від 2020 р.	
				абсолютне, од	відносне, %
Фондозабезпеченість, грн. на 100 га	1485,3	1594,2	1733,9	+248,6	+16,7
Щільність умовного поголов'я, голів на 100 га	20,7	24,8	26,8	+6,1	+29,3
Припадає матеріальних витрат на 100 га с-г угідь, тис. грн.	2172,7	2267,5	1478,9	-693,8	-31,9
Припадає оборотних фондів на 100 га, тис. грн.	894,1	1173,6	1120,9	+226,8	+25,4
Рівень розораності, %	93,4	93,4	95,0	+1,6 п.п.	
Затрати праці на 100 га с-г угідь, грн.	4702,8	4524,1	4460,3	-242,5	-5,2
Затрати енергії на 100 га с-г угідь, грн.	31,9	40,5	53,5	+21,6	+69,0

Джерело: розраховано автором з використанням: ф. № 4-сг Звіт про посівні площі сільськогосподарських культур, ф. № 24 Звіт про виробництво продукції тваринництва, кількість сільськогосподарських тварин і забезпеченість їх кормами, ф. № 1-підприємництво Структурне обстеження підприємства

За даними таблиці 2.3 видно, що забезпеченість підприємства ресурсами, як галузі рослинництва, так і тваринництва зросла, а саме: на 16,7 % збільшились фондозабезпеченість, щільність поголів'я в 2022 р. на 29,3 % перевищує базисний. Підприємство має більше в звітному періоді в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь на 25,4 % оборотних фондів, енергозатрат на 69,0%. Зменшується витратна складова в зв'язку зі зміною структури і технології виробництва.

Кінцевою метою кожної підприємницької структури є отримання чистого прибутку, в основу базових розрахунків якого покладено визначення різниці між доходами і витратами (як сукупними по підприємству, так і по галузях і видах діяльності). Цільової суми прибутку має бути достатньо для розширення сфери виробництва, стабілізації позиції на конкретному сегменті товарного ринку, забезпечення його економічного зростання і стратегічного розвитку. Прибуток є основною метою ефективного менеджменту кожного підприємства.

Таблиця 2.4 – Динаміка фінансових результатів ТОВ «За мир», тис. грн.

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення 2022 р. від 2020 р.	
				абсолютне, тис. грн.	відносне, %
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	75680	71665	39804	-35876	-47,4
Собівартість реалізованої продукції	(52636)	(42620)	26490	-26146	-49,7
Валовий прибуток	23044	29045	13314	-9730	-42,2
Адміністративні витрати	(1845)	(3743)	3620	+1775	+96,2
Витрати на збут	(4251)	(7241)	6813	+2562	+60,3
Інші операційні доходи	3606	6163	1718	-1888	-109,9
Інші операційні витрати	(3092)	(5384)	811	-2281	-73,8
Фінансові результати від операційної діяльності	17462	18840	3788	-13674	-78,1
Фінансові доходи	6	254	40	+34	в 5,7 р.
Фінансові витрати	(1909)	(762)	(2006)	+97	+5,1
Чистий фінансовий результат	15559	18332	1822	-13737	-88,3

Джерело: розраховано автором з використанням звітності підприємства за 2020-2022 рр. – ф. № 2 Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)

Згідно таблиці 2.4 отримано наступні результати: станом на 2022 рік чистий

дохід (виручка від реалізації продукції становить 39804 тис. грн., що на 47,7% менше в порівнянні з базовим (2020) роком.

На таку ж відносну величину (49,7%) зменшилась і собівартість реалізованої продукції, незважаючи на подібні темпи зменшення суми абсолютних величин відрізняються, що обумовило зменшення валового прибутку на 9730 тис. грн. При зменшенні виробничої собівартості і доходу від реалізації продукції витрати на її збут і витрати, пов'язані з адміністративним управлінням збільшилися відповідно на 60,3 та 96,2 %%, що не зовсім логічно. Це вплинуло на більш динамічне зменшення фінансового результату від операційної діяльності. З врахуванням всіх тенденцій сума чистого прибутку зменшилась на 13737 тис. грн., або на 88,3%. Отже з середньоприбуткового підприємство перетворилось в низькоприбуткове.

Сукупний фінансовий результат формується за видами економічної діяльності під впливом чинників організаційного і фінансового економічного характеру.

Таблиця 2.5 – Динаміка і структура фінансових результатів за видами економічної діяльності ТОВ «За мир», тис. грн.

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення 2022 р. від 2020 р.	
				абсолютне, тис. грн.	відносне, %
Фінансовий результат від реалізації продукції	23044	29045	13314	-9730	-42,2
Фінансовий результат від іншої операційної діяльності	514	779	907	+393	76,5
Фінансовий результат від операційної діяльності	17462	18840	3788	-13674	-78,1
Фінансовий результат від фінансової діяльності	-1903	-508	-1966	-63	+3,2

Джерело: розраховано автором з використанням звітності підприємства – ф. № 2 Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)

В 2022 році фінансовий результат від реалізації продукції становить 13314 тис. грн.; фінансовий результат від іншої операційної діяльності становить 907 тис. грн.; фінансовий результат від фінансової діяльності становить 1966 тис. грн., тоді як в 2020 році фінансовий результат від реалізації продукції становить 23044

тис. грн.; фінансовий результат від іншої операційної діяльності становить 514 тис. грн.; фінансовий результат від фінансової діяльності становить 1903 тис. грн.

Очевидно, що чистий фінансовий результат формується в межах основної операційної діяльності, рентабельність якої складає в 2022 році – 50,3%, тоді як в 2020 році – 43,7%, тобто рентабельність збільшилась на 6,6 п.п.

Рівень ефективності діяльності підприємства характеризується не тільки, і не стільки абсолютною сумою прибутку, стільки рівнем рентабельності, оскільки їх величина показує співвідношення результату з використаними ресурсами. Показників рентабельності є багато, але їх величина завжди залежить від суми прибутку і витрат ресурсів і капіталу, які були використані для його отримання.

Таблиця 2.6 – Форми і види ресурсів для розрахунку рентабельності, тис. грн.

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення 2022 р. від 2020 р.	
				абсолютне, тис. грн.	відносне, %
Середньорічна вартість: необоротного капіталу	26471	28435	30907	+4436	+16,8
основних засобів	28874	30991	33707	+4833	+16,7
Залишкова вартість: основних засобів	25380	26674	28476	+3096	+12,2
оборотного капіталу	53802	70886	81913	+28111	+52,2
виробничих фондів	46255	53805	55497	+9242	+20,0
оборотних фондів	17381	22814	21790	+4409	+25,4
авансованого капіталу	80272	99322	112820	+32548	+40,5
власного капіталу	54085	71030	81107	+27022	+50,0
залученого капіталу	26188	28292	31713	+5525	+21,1
в т.ч. довгострокового	565	565	565	-	-
робочого капіталу	28179	42160	50765	+22586	+80,2

Джерело: розраховано автором з використанням звітності підприємства – ф. № 2 Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)

З таблиці 2.6 видно, що сума засобів виробництва і середньорічна вартість капіталу має тенденцію до збільшення. Для забезпечення подібних тенденцій в показниках рентабельності необхідно щоб сума чистого і валового прибутків зроста на такі ж динамічні величини.

За даними наступної таблиці 2.7 можна відмітити чітко визначену динаміку до зменшення рівня прибутковості використання і залишків ресурсного потенціалу і капіталу підприємства ТОВ «За мир».

Таблиця 2.7 – Динаміка показників рентабельності капіталу підприємства, %

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення 2022 р. від 2020 р., ± п.п.
В розрахунку від валового прибутку				
Рентабельність авансованого капіталу	65,6	29,2	11,8	-53,8
Рентабельність власного капіталу	97,3	40,9	16,4	-80,9
Рентабельність оборотного капіталу	97,8	41,0	16,3	-81,5
Рентабельність оборотних фондів	302,8	124,3	61,1	-241,7
Рентабельність необоротного капіталу	198,8	102,1	43,1	-155,7
Рентабельність основних фондів	182,3	93,7	39,5	-142,8
Рентабельність залученого капіталу	201,0	102,7	42,0	-159,0
Норма прибутку	113,8	54,1	24,0	-89,8
В розрахунку від чистого прибутку				
Рентабельність авансованого капіталу	19,4	18,5	1,6	-17,8
Рентабельність власного капіталу	28,8	25,8	2,2	-26,6
Рентабельність оборотного капіталу	28,9	25,9	2,2	-26,7
Рентабельність оборотних фондів	89,5	80,4	8,4	-81,4
Рентабельність необоротного капіталу	58,8	64,5	5,9	-52,9
Рентабельність основних фондів	53,9	59,2	5,4	-48,5
Рентабельність залученого капіталу	43,4	64,8	5,7	-37,7
Норма прибутку	33,6	34,1	3,3	-30,3

Джерело: розраховано автором з використанням звітності підприємства – ф. № 1 Баланс (Звіт про фінансовий стан), ф. № 2 Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)

Рівень рентабельності (прибутковості) в розрахунку віддачі ресурсів валовим прибутком вище, і динаміка зменшення динамічніше виражена в порівнянні з рівнем і динамікою зменшення прибутковості в розрахунку від чистого прибутку. Таким чином, можна стверджувати, що прибутковість діяльності ТОВ «За мир» значно знизилася, підприємство перетворилося за період дослідження на низькорентабельне.

2.2 Аналіз складу, динаміки і ефективності використання матеріальних ресурсів

Основою матеріального виробництва підприємства і діяльності його в цілому на товарному ринку сільськогосподарської продукції є сукупність всіх видів ресурсів, які знаходяться в його володінні. До основних ресурсів відносяться активи, які об'єднані в окремі групи за певними однорідними класифікаційними ознаками: природні ресурси (земля сільськогосподарського використання), трудові (персонал), матеріальні і нематеріальні необоротні, матеріальні і фінансові – в складі оборотних. Аналізуючи результативність управління ресурсами підприємства необхідно перш за все визначити їх абсолютне відхилення в динаміці, склад і структуру, а також їх якісні характеристики, які дозволяють розкрити економічні можливості їх внутрішнього змісту, тобто визначити їх потенціал, спроможність приносити користь. Умовою розвитку підприємства є розвиток його ресурсного потенціалу не тільки в абсолютному збільшенні, а і якісно утворюючих характеристик. Реалізація якісних характеристик ресурсного потенціалу визначається через рівень ефективності, як результат порівняння корисного результату з витратами ресурсів на його отримання.

Ресурси, які використовуються в процесі виробництва, і забезпечують виконання виробничої програми підприємства є виробничими ресурсами. Ресурси, які відповідають трьом основним ознакам:

- мають цінність, підлягають оцінюванню;
- контрольовані підприємством;
- приносять вигоду при використанні в майбутньому, є активами.

Зведену інформацію про наявність ресурсів за їх класифікаційними групами як активів на конкретну дату відображають в балансі підприємства (табл. 2.8).

Аналізуючи динаміку і структуру ресурсів, як активів підприємства, слід зазначити, що їх абсолютна сума за період дослідження зросла на 30,8 % (майже на 1/3) або 26996 тис. грн. В складі активів зросла сума і питома вага оборотних

активів відповідно на 36,0% та 2,8 п.п.

В складі необоротних активів найвищу питому вагу займають основні фонди за їх залишковою вартістю.

Таблиця 2.8 – Склад та структура засобів підприємства (на кінець року)

Види засобів (актив)	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення 2022 р. від 2020 р., ±		
	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Абсолютне, тис. грн.	Відносне, %	Структури, п.п.
I.Необоротні активи									
Основні засоби	25418	29,0	27930	25,2	29021	25,3	+3603	+14,2	-3,7
Довгострокові біологічні активи	1087	1,2	2427	2,2	2427	2,1	+1340	+123,3	+0,9
Довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	1	0,0	1	0,0	1	0,0	0,0	0,0	0,0
Інші необоротні активи	3	0,0	3	0,0	3	0,0	0,0	0,0	0,0
Усього за розділом 1	26509	30,2	30361	27,4	31452	27,4	+4943	+18,6	-2,8
II. Оборотні активи									
Запаси	41253	47,0	62150	56,0	73185	63,8	+31932	+77,4	+16,8
Поточні біологічні активи	3682	4,2	4081	3,8	4081	3,6	+399	+10,8	-0,6
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	15283	14,4	12561	1,3	5003	4,3	-10280	-67,3	-10,1
Поточні фінансові інвестиції	1024	1,2	1024	0,9	1024	0,9	0,0	0,0	+0,3
Грошові кошти та їх еквіваленти	5	0,0	710	0,6	7	0,0	+2	+40,0	0,0
Усього за розділом 2	61247	69,8	80526	72,6	83300	72,6	+22053	+36,0	+2,8
Баланс	87756	100,0	110887	100,0	114752	100,0	+26996	+30,8	±7,7

Джерело: розраховано автором з використанням звітності підприємства за 2020-2022 рр.: ф. № 1 Баланс (Звіт про фінансовий стан)

Біологічні активи в структурі активів в сукупності (оборотні і необоротні) займають за період 2020-2022 рр. 5,4-5,7 %.

В складі оборотних активів домінуючу вагу займають запаси, загальна питома вага яких в структурі балансу є переважаючою і змінюється від 47,0 до

63,8 %%, зростаючи в абсолютному значенні на 31932 тис. грн., а в відносному – на 77,4 %.

Аналіз кількісних і якісних характеристик ресурсного потенціалу дає можливість дослідити і оцінити як працює кожна складова ресурсного потенціалу, які фактори впливають на рівень ефективності його використання за елементами. Узагальнюючи висновки, можна виявити диспропорції між ресурсами, встановити пріоритетні напрямки розвитку ресурсів і напрямів діяльності підприємства в цілому.

Вивчення структури потенціалу дає можливість виявити основні характеристики складових ключових елементів, їх рівня використання в процесі виробництва.

Аналіз доцільно почати з засобів праці, земельних ресурсів і біологічних активів. Всі вищеперелічені ресурси складають базис виробничого процесу, при взаємодії праці і предметів праці створюється економічний ефект.

Аналіз динаміки змін і якісного стану основних фондів проведемо на основі даних таблиць 2.9 і 2.10.

Таблиця 2.9 – Динаміка надходження і вибуття основних фондів (первісна вартість)

Показники	2020 р.				2021 р.				2022 р.				За три роки разом	
	Надійшло		Вибуло		Надійшло		Вибуло		Надійшло		Вибуло			
	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Надійшло, тис. грн.	Вибуло , тис. грн.
Разом основні засоби, в т.ч.:	907	100,0	-	-	6947	100,0	3620	100,0	2106	100,0	-	-	9960	3620
машини і обладнання	907	100,0	-	-	3396	48,9	-	-	2106	100,0	-	-	6409	-
транспортні засоби	-	-	-	-	3551	51,1	3620	100,0	-	-	-	-	3551	3620

Джерело: розраховано автором з використанням звітності підприємства за 2020-2022 рр.: ф. № 5 Примітки до річної фінансової звітності

В попередніх дослідженнях відмічена інтенсивна динаміка відтворення

основних засобів. За період дослідження по роках і по групах фондів спостерігаються різні тенденції і суми. Щороку відмічається надходження на різні суми машин і обладнання, списання об'єктів цієї групи не було впродовж 2020-2022 рр. На 3551 тис. грн. в 2021 році відбулася заміна транспортних засобів.

Надходження, оновлення і вибуття основних засобів формує рівень їх якісного стану: рівень зношеності і придатності. Використання основних фондів в господарському виробництві обумовлює їх фізичне спрацювання, що відновлюється за рахунок амортизаційних відрахувань, як вартісної компенсації суми зносу.

Таблиця 2.10 – Динаміка якісного стану основних фондів за групами

Групи основних засобів	2020 р.			2021 р.						2022 р.			Відхилення рівня зношеності, п.п.
	Залишок на початок року			Залишок на початок року, тис. грн.	Сума зносу , тис. грн.	Зношеність, %	Залишок на кінець року, тис. грн.	Сума зносу , тис. грн.	Зношеність, %	Залишок на кінець року, тис. грн.	Сума зносу , тис. грн.	Зношеність, %	
	Сума, тис. грн.	Знос, тис. грн.	Рівень зносу, %										
Будинки, споруди та передавальні пристрої	292	-	0,0	292	-	0,0	292	-	0,0	292	-	0,0	-
Машини та обладнання	16523	2255	13,6	17430	2628	15,1	20826	3050	14,6	22932	3506	15,3	+1,7
Транспортні засоби	11605	824	7,1	11605	1281	11,0	11536	1674	14,5	11536	2233	19,4	+11,3
Разом	28420	3079	10,8	29327	3909	13,3	32654	4724	14,5	34760	5739	16,5	+5,7

Джерело: розраховано автором з використанням звітності підприємства за 2020-2022 рр.: ф. № 5 Примітки до річної фінансової звітності

Як результат впливу всіх перерахованих факторів на якісний стан засобів праці, їх рівень зношеності зріс в середньому на 5,7 п.п., в тому числі транспортних засобів – на 11,3 п.п., постійне систематичне придбання нових об'єктів машин і обладнання обумовило зростання за три роки рівня їх зношеності на 1,7 п.п. Загальний рівень зношеності засобів праці на кінець 2022 р. складає 16,5%, при нормативному – 40%, що говорить про високий технічний

потенціал об'єктів основних фондів.

Абсолютні зміни в величині абсолютної вартості основних фондів та якісних показників не завжди об'єктивно відображають реальний стан ресурсів. Для цього визначимо відносні показники – коефіцієнти: оновлення, вибуття, динаміки, приросту, зношеності і придатності.

Таблиця 2.11 – Аналіз відносних показників стану та руху основних виробничих фондів

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення, ± 2022 р. від 2020 р.
Коефіцієнт оновлення, в т.ч.:	0,03	0,21	0,06	+0,03
машин і обладнання	0,05	0,16	0,06	+0,01
транспортних засобів	-	0,31	-	-
Коефіцієнт вибуття, в т.ч.:	0,0	0,12	0,0	-
транспортних засобів	0,0	0,31	0,0	-
Коефіцієнт динаміки	1,03	1,11	1,06	+0,03
Коефіцієнт приросту	0,03	0,21	0,06	+0,03
Коефіцієнт зносу на початок року	0,11	0,13	0,15	+0,04
Коефіцієнт зносу на кінець року	0,13	0,15	0,17	+0,04
Коефіцієнт придатності на початок року	0,89	0,87	0,85	-0,04
Коефіцієнт придатності на кінець року	0,87	0,85	0,83	-0,04

Джерело: розраховано автором з використанням даних таблиці 2.9. та таблиці 2.10

Коефіцієнтний аналіз стану та руху основних виробничих фондів підтверджує висновки попередніх досліджень – показники руху основних засобів мають позитивну динаміку, що обумовлює зростання рівня зношеності в темпах нижчих, ніж це передбачено середніми нормами амортизаційних відрахувань як вартісного вираження зношеності.

Підвищення ефективності використання кожного виду ресурсів, їх віддачі – це одна з головних умов, які сприяють розвитку підприємства в цілому і підвищенню конкурентоспроможності і результативності його діяльності.

Ефективність основної частини матеріальних ресурсів – засобів праці – визначається оцінюванням технічних і технологічних можливостей. Основними

показниками ефективності використання основних фондів (як технічних ресурсів) є фондівддача (валової і товарної продукції), питома вага активної частини основних засобів та питома вага вартості валової і товарної продукції в розрахунку на 100 грн., та як узагальнюючий показник – рівень рентабельності.

Таблиця 2.12 – Динаміка показників ефективності використання основних засобів

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення 2022р. від 2020 р.	
				Абсолютне, тис. грн.	Відносне, %
Вироблено валової продукції і порівняльних цінах, тис. грн.	20270,7	18550,2	17331,5	-2939,2	-14,5
Виручка від реалізації продукції, тис. грн.	75680,0	71665,0	39804,0	-35876	-47,4
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.	28874	30991	33707	+4833	+16,7
Фондовіддача, грн.	70,2	59,8	51,4	-18,8	-26,8
Фондомісткість	1,42	1,67	1,95	+0,53	+36,6
Припадає товарної продукції 100 грн. вартості ОВФ	262,1	231,2	118,1	+144,0	-34,9
Середньорічна вартість активної частини основних засобів, тис. грн.	28582	30699	33415	+4833	+16,7
Фондовіддача активної частини основних засобів, грн. на 100 грн.	70,9	60,3	52,3	-8,6	-12,1
Питома вага активної частини основних засобів у загальній їх вартості	99,0	99,4	99,6	+0,6 п. п.	
Рентабельність ОЗ, %	53,9	59,2	5,4	-48,5 п.п.	

Джерело: розраховано автором з використанням звітності підприємства за 2020-2022 рр.: ф. № 1 Баланс (Звіт про фінансовий стан) та ф. № 2 Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)

Аналіз основних показників ефективності використання основних фондів показує, що рівень фондівддачі (виробництва валової продукції і виробництво товарної продукції) зменшується, як в цілому по сукупності засобів праці так і їх активній складовій. Динаміка зменшення виробництва валової і товарної продукції стала основним чинником зменшення їх фондівддачі (таблиця 2.13).

Рівень рентабельності також зменшився на 54,9 п.п. Таким чином, показники ефективності використання основних засобів знизилися.

Таблиця 2.13 – Розрахунок впливу факторів на фондівдачу

Роки	Валова продукція, тис. грн.	Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.	Фондовіддача ОЗ	Розрахунковий рівень фондовіддачі	Відхилення рівня фондовіддачі, грн. на 100 грн.		
					Всього	в т.ч. за рахунок	
						Валової продукції	Середньоріч- ної вартості ОФ
2020 р.	20270,7	28874	70,2	х	х	х	х
2022 р.	17331,5	33707	51,4	60,1	-18,8	-10,8	-8,7

Джерело: власні розрахунки автора на основі ф. № 5 Примітки до річної фінансової звітності

Таким чином, рівень фондівдачі зменшився на 18,8 грн. виробленої продукції в розрахунку на 100 грн. задіяних в її виробництві основних фондів, в тому числі за рахунок зменшення обсягу валового виробництва – на 10,8 грн., а за рахунок збільшення вартості основних виробничих фондів рівень фондівдачі зменшився на 8,7 грн.

Земля в сільськогосподарському підприємстві є основним засобом виробництва і просторовим базовим фактором. Земля, за вартістю не відображається в складі виробничих фондів, що є не правильним по відношенню до визначення авансованого капіталу підприємства. Показники інтенсивності і ефективності використання земельних ресурсів в цьому плані визначаються в розрахунку на фізичну площу, а не за її економічною оцінкою.

В сільськогосподарському виробництві ефективність використання землі формується в техніко-технологічному середовищі галузі рослинництва.

Динаміка і структура рівня використання земельних угідь, посівних площ в частині вирощування інтенсивних культур показує рівень інтенсивності використання землі.

Структура посівних площ перш за все показує на галузеву спеціалізацію

досліджуваного підприємства і на входні параметри рівня інтенсивності землеробства.

Таблиця 2.14 – Динаміка і структура посівних площ ТОВ «За мир»

Назва культур	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення 2022 р. від 2020 р., ±
	Площа, га	Питома вага, %	Площа, га	Питома вага, %	Площа, га	Питома вага, %	
Озима пшениця	301	16,6	353	19,4	333	18,0	+32
Кукурудза	522	28,8	674	37,1	636	34,5	+114
Гречка	14	0,8	43	2,4	15	0,8	+1
Разом зернові	837	46,2	1070	58,9	984	53,3	+147
Соя	126	6,9	194	10,7	223	12,0	+97
Соняшник	582	32,1	299	16,5	391	21,3	-191
Разом технічні	708	39,0	493	27,2	614	33,3	-94
Кукурудза кормова	153	8,4	159	8,8	149	8,1	-4
Трави однорічні	33	1,8	26	1,4	32	1,7	-1
Трави багаторічні	84	4,6	67	3,7	67	3,6	-17
Разом кормові	270	14,8	252	13,9	248	13,4	-22
Всього посівів по підприємству	1815	100,0	1815	100,0	1846	100,0	+31

Джерело: розраховано автором з використанням звітності підприємства за 2020-2022 рр.: ф. № 4-сг Звіт про посівні площі сільськогосподарських культур

Так, за даними таблиці видно, що земельні ресурси задіяні під вирощуванням груп зернових, технічних і кормових культур. В структурі посівних площ перевага належить зерновим культурам, понад 50% в структурі угідь, 1/3 займають площі технічних і інших землі, зайняті посівами кормових культур.

Земельні угіддя, не мають вартісної оцінки, що не сприяє визначенню рентабельності, мають цілу низку показників як натуральних, так і вартісних, які дають можливість оцінити і визначити напрями підвищення ефективності використання такого важливого природного ресурсу як земля.

Аналізуючи дані таблиці 2.15 слід зазначити, що за всіма сільськогосподарськими культурами (за виключенням кукурудзи на зерно)

зменшилась врожайність в 2022 році в порівнянні з 2020 роком. Також зменшилась кількість продукції тваринництва в розрахунку на 100 га с-г угідь – молока – на 16,2 ц, м'яса ВРХ в живій вазі – на 13,4 ц. Негативна динаміка спостерігається не лише по натуральним показникам, а і по вартісним.

Таблиця 2.15 – Показники економічної ефективності використання землі в господарстві

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення 2022 р. від 2020 р.	
				Абсолютне, тис. грн.	Відносне, %
1	2	3	4	5	6
Натуральні показники					
Урожайність с-г культур, ц/га:					
пшениця	55,5	49,3	51,7	-3,8	-6,6
кукурудза	79,7	67,0	98,9	+19,2	+24,1
гречка	27,1	8,8	20,7	-6,4	-23,6
соняшник	35,8	30,1	22,8	-13,0	-36,4
соя	26,2	23,7	33,4	+7,2	+27,5
Одержано на 100 га с-г угідь:					
молока	834,7	950,9	818,5	-16,2	-1,9
м'яса (усіх видів), ц	33,6	23,2	20,2	-13,4	-39,9
в т.ч. яловичини	33,6	23,2	20,2	-13,4	-39,9
Одержано на 100 га ріллі:					
доходу від реалізації продукції рослинництва, грн.	3199,7	2297,2	1156,5	-2043,2	-63,9
пшениці, ц	920,2	958,7	932,1	-11,9	-1,3
кукурудзи, ц	2293,3	2486,2	3407,6	+1114,3	+48,6
соняшнику, ц	1148,0	495,4	482,9	-665,1	-57,9
сої, ц	181,9	253,4	473,8	+291,9	+160,4
Вартісні показники					
Одержано на 100 га с-г угідь, тис. грн.:					
валової продукції	1042,9	954,4	891,7	-151,2	-14,5
товарної продукції	3893,6	3687,0	2047,8	-1845,8	-47,4
валового прибутку	1185,6	1494,3	685,0	-500,6	-42,2
чистого прибутку	800,5	943,1	93,7	-706,8	-88,3
доходу від реалізації продукції рослинництва, грн.	2987,8	2145,1	1193,3	-1794,5	-60,1
Показники забезпеченості та інтенсивності використання землі					
Рівень розораності, %	93,4	93,4	95,0	+1,6 п.п.	
Питома вага інтенсивності посівів в площі ріллі, %	58,2	65,6	60,3	+2,1 п.п.	
Питома вага в площі ріллі посівів, %					
зернових культур	46,2	58,9	53,3	+7,1 п.п.	

Продовження таблиці 2.15

1	2	3	3	5	6
кормових культур	14,8	14,0	13,4	-1,4 п.п.	
технічних культур	39,0	27,1	33,3	-5,7 п.п.	

Джерело: розраховано автором з використанням звітності підприємства за 2020-2022 рр.: ф. № 4-сг Звіт про посівні площі сільськогосподарських культур, ф. № 29-сг Звіт про площі та валові збори сільськогосподарських культур, плодів, ягід і винограду, ф. № 24 Звіт про виробництво продукції тваринництва, кількість сільськогосподарських тварин і забезпеченість їх кормами, ф. № 2 Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)

Переважаючими темпами зменшилися ринкові вартісні показники, такі як сума загального обсягу по підприємству товарної продукції і валового прибутку, відповідно на – 47,4 та 42,2 %%. Обсяг валової продукції в порівняльних цінах зменшився на 14,5%.

В порівнянні з цими показниками динамічніші зменшення доходу від реалізації продукції рослинництва в розрахунку на 100 га площі сільськогосподарських угідь її чистого прибутку.

Все вищеперераховане свідчить про те, що рівень використання землі, як основного фактора виробництва, суттєво зменшився за звітний період. Всі вартісні і переважаюча більшість натуральних показників ефективності зменшилась в 2022 році в порівнянні з 2020 роком.

В структурі товарних сівозмін присутні за період 2020-2022 року (з незначними структурними зрушеннями в площах посіву) шість культур – основні – пшениця, кукурудза, соняшник і додаткові – гречка і соя.

Кожна культура має різний економічний ефект як по видах, так і по роках, що наглядно демонструється в таблиці 2.16.

За даними таблиці видно, що при середньому рівні товарності найвищу питому вагу в структурі доходу і прибутку займає дві культури – кукурудза на зерно і соняшник. Очевидно, що для підвищення ефективності використання земельних ресурсів підприємству необхідно звернути увагу на удосконалення технології вирощування саме цих культур.

Аналізуючи дану таблицю, слід зазначити на посилення маркетингової діяльності на підприємстві для оптимального регулювання рівня товарності і цін реалізації на товарних аграрних ринках.

Таблиця 2.16 – Динаміка результативності виробництва і реалізації продукції рослинництва

Продукція	Виробнича собівартість, тис. грн.	Валовий збір, ц	Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	Витрати на збут, тис. грн.	Кількість реалізованої продукції, ц	Виручка від реалізації, тис. грн.	Фінансові результати від реалізації, тис. грн.	Питома вага, %
2020 рік								
Пшениця	6296,7	16702	11330,7	915,1	30055	14087,9	2757,2	14,0
Кукурудза	12945,1	41624	15282,3	1258,5	50104	24958,3	9676,0	49,2
Гречка	220,4	380	752,8	60,8	1298	1400,2	647,4	3,3
Боби сої	2143,0	3302	3035,4	245,1	4677	4551,7	1516,3	7,7
Соняшник	13710,7	20837	8005,2	646,5	12166	13075,9	5070,7	25,8
Разом по рослинництву	45100,9	х	38406,4	3126,0	х	58074,0	19667,6	100,0
2021 рік								
Пшениця	7371,1	17400	7763,9	1319,1	18310	13735,6	5971,7	22,6
Кукурудза	18591,5	45125	7503,4	1274,8	18362	8670,2	1166,8	4,4
Гречка	287,3	378	125,4	21,3	181	294,8	169,4	0,6
Соя	4995,6	4600	1890,7	321,2	2913	4853,4	2962,7	11,2
Соняшник	8465,7	8991	8032,9	1364,7	12208	24139,7	16106,8	61,2
Разом по рослинництву	49553,2	х	25321,9	4302,1	х	51693,7	26371,8	100,0
2022 рік								
Пшениця	7398,6	17206	709,7	1825	1650	1243,4	538,7	5,6
Кукурудза	24218,4	62905	9431,0	2811,4	26532	16475,0	7044,0	73,4
Гречка	226,3	310	148,9	38,3	196	237,8	88,9	0,9
Соя	7586,8	7438	-	-	-	-	-	-
Соняшник	8139,4	8915,0	3312,5	80,4	3317	5233,9	1921,4	20,1
Разом по рослинництву	60129,8	х	13602,1	3112,6	х	23195,1	9593,0	100,0
Відхилення 2022 р. від 2020 р., ±: тис. грн.,	+15028,9	х	-24804,3	-13,4	х	-34878,9	-10074,6	х
%	+33,3	х	-64,6	-0,4	х	-60,1	-51,2	х

Джерело: розраховано автором з використанням: ф. № 50-сг Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств, ф. № 1-підприємництво Структурне обстеження підприємства, ф. № 21-заг. Звіт про реалізацію продукції сільського господарства

До складу основних засобів окремою категорією відносяться довгострокові біологічні активи, як ресурси підприємства, що приносять економічні вигоди протягом періоду, що перевищує 12 місяців. До складу оборотних активів, як економічних ресурсів відносяться тварини, які не переведені в основне стадо, або знаходяться на відгодівлі, та приплід основного стада, що приносить ефект впродовж одного операційного періоду. В досліджуваному підприємстві ТОВ «За мир» біологічні ресурси як активи реалізуються в галузі молочно-товарного скотарства.

Економічне значення галузі визначається рівнем ефективності її розвитку, а біологічних активів, як ресурсів – показниками продуктивності, серед яких є кількість і якість отриманого приплоду, молочна продуктивність корів основного стада, отримані привіси і прирости.

Забезпечення розвитку галузі молочного скотарства має економічно обґрунтовані причини, оскільки воно відіграє не тільки соціальну роль, а і є конкурентоспроможним видом діяльності, займаючи одне із провідних місць в досягнутих результатах розвитку ТОВ «За мир».

Таблиця 2.17 – Динаміка отриманого приплоду ВРХ та його продуктивності

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення, ± 2022 р. від 2020 р.	
				абсол., од.	відн., %
Отримано приплоду, голів	191	223	173	-18	9,4
в т.ч. від корів, голів	106	84	47	-59	-55,7
Жива маса одержаного приплоду, ц	67,93	78,79	49,26	-18,67	-27,5
Жива маса 1 голови приплоду, кг	35,5	35,3	28,5	-7,0	-19,7

Джерело: розраховано автором з використанням звітності підприємства за 2020-2022 рр.: ф. № 24 Звіт про виробництво продукції тваринництва, кількість сільськогосподарських тварин і забезпеченість їх кормами

Молочне тваринництво займає особливу роль в сільськогосподарській галузі народного господарства і кожного підприємства, в тому числі ТОВ «За мир». Навіть у нестабільні з економічної точки зору часи, воно приносить стабільний дохід. Самі тварини, які є складовою ресурсного потенціалу,

представляючи довгострокові та поточні біологічні активи, а також галузь, яка дає можливість реалізації потенціалу матеріальних ресурсів підприємства є важливим об'єктом дослідження за нашою темою.

Галузь тваринництва представлена молочним скотарством.

Поголів'я ВРХ представляє частину ресурсного потенціалу, а його продуктивність – ефективність використання.

Таблиця 2.18 – Динаміка чисельності поголів'я ВРХ

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення, ± 2022 р. від 2020 р.	
				абсол., од.	відн., %
Наявність на початок року ВРХ, гол.	390	469	569	+179	+45,9
в т.ч. корів	252	290	290	+38	+15,1
Наявність на кінець року ВРХ, гол.	490	569	572	+82	+14,3
в т.ч. корів	252	290	291	+38	+15,1
Телята до 1 року	156	154	155	-1	-0,0
Телиці від 1 до 2 років	82	107	126	+44	+53,7
Середньорічне поголів'я ВРХ, гол.	440	519	578	+138	+31,4
в т.ч. корів	252	290	290	+38	+15,1
Питома вага корів, % на кінець року	51,4	50,9	50,1	-1,3	
в середньорічному поголів'ї	57,3	55,9	50,1	-7,2	

Джерело: розраховано автором з використанням звітності підприємства за 2020-2022 рр.: ф. № 24 Звіт про виробництво продукції тваринництва, кількість сільськогосподарських тварин і забезпеченість їх кормами

Дані таблиць 2.19 і 2.17 показують, що в галузі тваринництва досліджуваного підприємства існує багато проблем, як економічного, так і організаційно-технологічного (зоотехнічного, ветеринарного, відтворювального) характеру, оскільки:

- висока яловість молочного поголів'я основного стада;
- зменшилася вага однієї голови отриманого приплоду;
- низька конвертація кормової бази в технологічних процесах відгодівлі і утримання молочного ВРХ, що веде не лише до негативних тенденцій в використанні поголів'я, як біологічної складової ресурсної бази, а і

ефективності використання ресурсів в кормовиробництві.

Таблиця 2.19 – Динаміка результативних показників виробництва і реалізації продукції тваринництва

Вид продукції	Виробнича собівартість, тис. грн.	Виробництво, ц	Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	Витрати на збут, тис. грн.	Кількість реалізованої продукції, ц	Виручка від реалізації продукції, тис. грн.	Фінансовий результат: прибуток (+), збиток (-)
2020 р.							
Жива маса ВРХ	3845,6	653,2	3140,1	253,6	1060	3241,5	-152,2
Молоко	11243,9	16225,0	10789,3	841,4	18052	14364,5	+2733,8
Разом	15089,5	х	13929,4	1095,0	х	17606,0	+2581,6
2021 р.							
Жива маса ВРХ	4307,4	451,3	3745,3	636,3	404	1398,4	-2983,2
Молоко	14379,6	18483,0	13553,1	2302,6	19002	18533,4	+2677,7
Разом	19865,0	х	17298,4	2938,9	х	19931,8	-305,5
2022 р.							
Жива маса ВРХ	5070,2	392,6	2750,6	707,4	510	1670,5	-1787,5
Молоко	13436,6	15910	10137,6	2993,0	14999	14677,0	+1546,4
Разом	18506,8	х	12887,9	3700,4	х	16347,5	-241,1
Відхилення 2022 р. від 2020 р., ± тис. грн.	+3417,3	х	-1041,5	+2605,4	х	-1258,5	-2822,7

Джерело: розраховано автором з використанням звітності підприємства за 2020-2022 рр.: ф. № 21-заг. Звіт про реалізацію продукції сільського господарства та ф. № 50-сг Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств; ф. № 24 Звіт про виробництво продукції тваринництва, кількість сільськогосподарських тварин і забезпеченість їх кормами

Матеріальні ресурси, крім основних фондів, включають і оборотні активи, які включають матеріальні і грошові засоби, авансовані в предмети праці і кошти в розрахунках.

Оборотні активи присутні в системі кругообігу всі чотири основні стадії: грошову, виробничу, розрахункову і товарну, функційно забезпечують безперервність і ритмічність всіх процесів, здійснюваних на підприємстві, а саме: постачання, виробництво, збут і фінансування.

Оборотні активи, забезпечуючи одночасно всі стадії здійснюють кругообірот. Процес управління оборотними активами зводиться до управління їхнім рухом на кожній стадії кругообіроту, і як наслідок – прийняття управлінських рішень, направлених на прискорення темпів цього руху.

На нашу думку, враховуючи основну роль в підприємницькій діяльності стадії виробництва, де закладаються майбутні позитивні і негативні результати в цілому, перш за все необхідно проаналізувати динаміку і ефективність використання виробничих оборотних ресурсів – оборотних фондів (таблиця 2.20).

Таблиця 2.20 – Динаміка і ефективність використання оборотних фондів

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення, ± 2022 р. від 2020 р.	
				абсол., од.	абсол., од.
Середньорічна вартість оборотних фондів, тис. грн.	17381	22814	21790	+4409	+25,4
Сума товарообігу, тис. грн.	75680	71665	39804	-35876	-47,4
Коефіцієнт оборотності оборотних фондів, рази	4,35	3,14	1,83	-2,52	-57,9
Тривалість 1 обороту, дні	83,9	116,2	199,5	+115,6	+137,7
Коефіцієнт закріплення оборотних фондів	0,23	0,32	0,55	+0,32	+238,0
Норма прибутку, %	113,8	54,1	24,0	-89,8 п.п.	
Рентабельність оборотних фондів, % (від операційного прибутку)	302,8	127,3	61,1	-241,7 п.п.	
Рентабельність оборотних фондів, % (від чистого прибутку)	89,5	80,4	8,4	-81,4 п.п.	
Сума одноденного обороту, тис. грн.	207,3	196,3	109,1	-98,2	-47,4
Зміна (±) тривалості 1 обороту, днів	x	+32,3	+83,3	x	
Вивільнено (-), додатково залучено (+) оборотних фондів, тис. грн.	x	6695,8	16391,8	x	

Джерело: розраховано автором з використанням звітності підприємства за 2020-2022 рр.: ф. № 1 Баланс (Звіт про фінансовий стан) та ф. № 2 Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)

За даними таблиці видно, що середньорічна вартість оборотних фондів зросла на чверть, або на 4409 тис. грн., і в 2022 році склала 21790 тис. грн.

Сума товарообігу, яка виступає кінцевим результатом повного кругообігу капіталу зменшилась на половину, що привело до значного погіршення ефективності використання оборотних фондів, а саме:

1. Коефіцієнт оборотності оборотних фондів зменшився на 2,52 обороти (57,4 %).

2. Тривалість 1 обороту зросла на 137,7%, або 115,6 дні.

3. Коефіцієнт закріплюваності оборотних ресурсів в виробничому процесі збільшився на 238,0%.

4. Зменшилась рентабельність (прибутковість) використання як оборотних фондів, так і сукупних виробничих ресурсів відповідно на 89,8 п.п. та 81,4 п.п.

В результаті сповільнення швидкості обороту в 2021 році в порівнянні з 2020 роком на 32,3 дні, а в 2022 році в порівнянні з 2021 – на 83,3 дні, сума додатково залучених в оборот ресурсів склала відповідно 6695,8 тис. грн. та 16391,8 тис. грн.

2.3 Аналіз ефективності і інтенсивності використання трудових ресурсів ТОВ «За мир»

Однією з актуальних проблем організації і використання ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства є управління трудовими ресурсами, кадрова політика, яка об'єднує в систему питання підбору, набору, розміщення, організації праці, мотивації персоналу і ефективності використання самої праці як виробничого ресурсу.

Чисельність персоналу сільськогосподарського підприємства залежить від обсягу виробничої потужності (площі сільськогосподарських угідь, поголів'я продуктивної худоби, енергетичних потужностей обладнання і сільськогосподарської техніки, задіяної в технологічному процесі) та від напруженості виробничої програми, зосередженої на показниках валового виробництва і обсяги цільового прибутку, достатнього для розширеного процесу відтворення підприємницької діяльності.

Динаміку чисельності персоналу, зайнятого в сільськогосподарському виробництві, в цілому і в розрізі основних галузей та рівень їх трудової активності ТОВ «За мир» представлено в таблиці 2.21.

Аналізуючи дані таблиці можна зазначити, що середньооблікова чисельність працівників в еквіваленті повної зайнятості за період дослідження залишилася майже незмінною. Зменшилась на 2 особи, які працювали в галузі тваринництва. Інтенсивність використання робочої сили трудових ресурсів має тенденцію до зниження, про що свідчить кількість відпрацьованих людино-годин взагалі по підприємству на 5,2 %, в тому числі в галузі рослинництва на 4,1 % а в галузі тваринництва на 7,1 %.

Таблиця 2.21 – Динаміка чисельності і трудової зайнятості персоналу

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення 2022 р. від 2020 р.	
				абсолютне, одиниць	відносне, %
Середня кількість працівників в еквіваленті повної зайнятості – всього, в т.ч.:	52	49	50	-2	-3,8
в рослинництві	31	30	31	-	-
в тваринництві	21	19	19	-2	-9,5
Кількість відпрацьованих людино-годин – всього, в т.ч.:	91422	87948	86708	-4714	-5,2
в рослинництві	58490	55752	56096	-2394	-4,1
в тваринництві	32932	32196	30612	-2320	-7,1
Кількість відпрацьованих днів	235	224	217	-18	-7,7
Рівень використання номінального фонду робочого часу, %	85,8	81,8	79,2	-6,6 п.п.	

Джерело: розраховано автором з використанням звітності підприємства – ф. № 1-ПВ Звіт з праці, ф. № 1-підприємництво (річна) Структурне обстеження підприємства

Кількість відпрацьованих днів 1 працівником в середньому по підприємству зменшилась на 18 днів і склала 217 в 2022 році в порівнянні з 235 днями в 2020 році. Рівень використання нормативного фонду робочого часу нижчий на 20,8 %, і знизився на 6,6 п.п за досліджуваний період.

Чисельність персоналу сільськогосподарського підприємства залежить від сезонності виробництва, галузевої особливості аграрного підприємництва.

З таблиці 2.22 видно, що сезонність виробництва обумовила непропорційність прийому і вибуття виробничого персоналу. Пік потреби в персоналі припадає на весну, особливо на кінець першого кварталу, коли проходить підготовка до весняно-польових робіт. Звільнення працівників в

основному відбувається в IV кварталі, а за умови скорочення чисельності в 2021 році в порівнянні з початком 2020 року чисельним звільнення працівників було в I кварталі.

Таблиця 2.22 – Динаміка зміни чисельності персоналу за періодами 2020-2022 роки

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Разом за три роки
Кількість прийнятих штатних працівників:				
I квартал	12	11	6	29
II квартал	1	12	3	16
III квартал	4	3	-	7
IV квартал	-	-	-	-
Кількість звільнених працівників:				
I квартал	5	11	1	17
II квартал	5	-	2	7
III квартал	2	1	1	4
IV квартал	17	7	3	27
Кількість працівників на кінець періоду:				
I квартал	59	40	52	x
II квартал	55	52	53	x
III квартал	57	54	52	x
IV квартал	40	47	49	x

Джерело: розраховано автором з використанням звітності підприємства – ф. № 1-ПВ Звіт з праці

Виходячи з динаміки абсолютної кількості руху персоналу при сталій середньорічній чисельності персоналу в еквіваленті повної зайнятості, наявність працівників на початок і кінець року суттєво відрізняється. В 2020 році був найвищий надлишковий оборот на звільнення, чисельність працівників, що працювали весь період є постійною впродовж 2020-2022 років.

Таблиця 2.23 – Абсолютні показники руху персоналу

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення 2022 р. від 2020 р.	
				абсолютне, одиниць	відносне, %
1	2	3	4	5	6
Облікова кількість працівників на початок періоду, осіб	52	40	47	-5	-9,6
Кількість прийнятих, осіб	17	26	9	-8	-47,1

Продовження таблиці 2.23

1	2	3	4	5	6
Кількість звільнених, осіб	29	19	7	-22	-75,9
Облікова чисельність штатних працівників на кінець періоду, осіб	40	47	49	+9	+22,5
Середньооблікова чисельність працівників, чол.	52	49	50	-2	-3,8
Надлишок обороту зі звільнення, осіб	29	19	7	-22	-75,9
Чисельність працівників, що змінилася, осіб	17	19	7	-20	-79,0
Чисельність працівників, що працювала весь період, осіб	40	40	40	0,0	0,0

Джерело: розраховано автором з використанням звітності підприємства – ф. № 1-ПВ Звіт з праці

На основі абсолютних показників руху персоналу не завжди об'єктивно можна оцінити кадрову політику підприємства, для більш детальнішого аналізу необхідно визначити відносні показники.

Таблиця 2.24 – Відносні показники руху персоналу, %

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення 2022 р. від 2020 р., $\pm$ п.п.
Коефіцієнт обороту із прийняття	0,33	0,53	0,18	-0,15
Коефіцієнт обороту із звільнення	0,56	0,39	0,14	-0,42
Рівень плинності кадрів	0,56	0,39	0,14	-0,42
Коефіцієнт загального обороту	0,89	0,92	0,32	-0,57
Коефіцієнт співвідношення прийнятих і звільнених працівників	0,59	1,39	1,29	+0,70
Коефіцієнт постійного кадрового складу	0,77	0,82	0,80	+0,03
Коефіцієнт змінюваності кадрів	0,33	0,39	0,14	-0,19
Коефіцієнт «відданості» персоналу підприємству (середній стаж роботи)	20,9	20,3	19,4	-1,5

Джерело: розраховано автором з використанням звітності підприємства – ф. № 1-ПВ Звіт з праці та даних таблиці 2.23

Коефіцієнти плинності кадрів визначаються на основі співвідношення абсолютних зрушень в чисельності персоналу з їх середньообліковою чисельністю. В 2020-2021 році коефіцієнт загального обороту складав близько 1, що говорить про інтенсивний рух кадрів. Коефіцієнт відданості персоналу складає 20. Показники руху персоналу в 2022 році в порівнянні з попередніми роками

зменшуються.

Рух чисельності персоналу, їх наявність і кваліфікація обумовлюють результативність підприємницької діяльності в цілому і ефективність самої праці.

Таблиця 2.25 – Динаміка показників ефективності використання трудових ресурсів ТОВ «За мир»

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення 2022 р. від 2020 р.	
				абсолютне, одиниць	відносне, %
Виробництво валової продукції в порівняльних цінах – всього, в т.ч.:	20270,7	18550,2	17331,5	-2939,2	-14,5
в галузі рослинництва	15476,0	13429,2	12917,8	-2558,2	-16,5
в галузі тваринництва	4794,7	5121,0	4413,7	-381,0	-7,9
Чистий дохід від реалізації продукції – всього, в т.ч.:	75680,0	71625,6	39542,0	-36138,0	-47,8
продукції рослинництва	58074,0	51693,7	23195,0	-34879,0	-60,1
продукції тваринництва	17606,0	19931,9	16347,0	-1259,0	-7,2
Вироблено валової продукції на 1 середньорічного працівника – всього по підприємству, в т.ч.:	389,8	378,6	346,6	-43,2	-11,1
в галузі рослинництва	499,2	447,6	416,7	-82,5	-16,5
в галузі тваринництва	228,3	269,5	232,3	+4,0	+1,7
Припадає виручки від реалізації продукції: на 1 працівника підприємства	1455,4	1461,7	790,8	-664,6	-45,7
на 1 працівника галузі рослинництва	1873,4	1723,1	748,2	-1125,2	-60,1
на 1 працівника галузі тваринництва	838,4	1049,0	860,4	+21,0	+2,6

Джерело: розраховано автором з використанням звітності підприємства – ф. № 2 Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід), ф. № 1-ПВ Звіт з праці, розрахунок валової продукції підприємства

З таблиці видно, що незважаючи на зменшення чисельності персоналу темпи зменшення виробництва і реалізації продукції обумовили зменшення показників трудової ефективності. Трудові ресурси не до кінця використовують свій виробничий потенціал.

Виробництво валової продукції на одного середньорічного працівника в

галузі рослинництва нижче ніж вцілому по підприємству на 5,4%, а товарної – на 14,4%. Продуктивність праці в галузі тваринництва зростає.

В 2022 році зростає вартість валової продукції тваринництва на 1 середньорічного працівника галузі на 1,7 %, а товарної продукції на 2,6%.

Зменшення валового виробництва в галузі рослинництва негативно відобразилося на динаміці всіх показників продуктивності праці. Зменшення товарної продукції рослинництва в розрахунку на 1 середньорічного працівника можна в певній мірі виправдати низьким рівнем її товарності в 2022 році.

Правильна організація праці і оптимальні умови її оплати забезпечують рівень ефективності роботи. Оплата праці може здійснюватися з основного і додаткового фонду.

Таблиця 2.26 – Динаміка і структура фонду оплати праці за видами виплат ТОВ «За мир»

Показники	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення 2022 р. від 2020 р.	
	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Абсолютне, одиниць	Відносне, %
Фонд оплати праці – всього, в т.ч.:	6005,3	100,0	6944,4	100,0	5006,5	100,0	-998,8	-16,6
основна оплата	5363,4	89,3	6395,7	92,1	4377,1	87,4	-986,3	-18,4
додаткова оплата, в т.ч.:	620,9	10,3	543,7	7,8	629,4	12,6	+8,5	+1,3
оплата за невідпрацьований час	593,4	9,9	461,8	6,6	514,0	10,3	-79,4	-13,4
премії систематичного характеру	27,5	0,4	81,9	1,2	115,4	2,3	+87,9	+319,6
заохочувальні та компенсаційні виплати	21,0	0,4	5,0	0,1	-	-	-21,0	x

Джерело: розраховано автором з використанням звітності підприємства – ф. № 1-ПВ Звіт з праці

За даними таблиці видно, що оплата працівникам здійснюється з основного фонду, питома вага якого в загальному фонді займає від 87 до 92 %.

Фонд додаткової заробітної плати в основному включає виплати за невідпрацьований робочий час, що по суті є резервом основного фонду оплати

праці і умовою додаткового виробництва продукції.

Аналіз даних показав, що кадрова політика не відіграє мотиваційної ролі в стимулюванні праці робітників в ТОВ «За мир». Преміальний фонд підприємства в загальній структурі фонду оплати праці складає в 2022 році 2,3%, при тому це премії, які носять систематичний характер, а заохочувальний преміальний фонд взагалі не формується.

Фонд оплати праці складається з прямих витрат по галузях основного виробництва.

Таблиця 2.27 – Динаміка і структура фонду оплати праці за видами діяльності підприємства

Показники	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення 2022 р. від 2020 р.	
	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Абсолютне, одиниць	Відносне, %
Фонд оплати праці – всього, в т.ч.:	6005,3	100,0	6944,4	100,0	5006,5	100,0	-998,8	-16,6
Прямі витрати на оплату праці:								
на виробництво продукції рослинництва	2350,0	39,1	2567,4	37,0	1734,8	34,7	-615,2	-26,2
на виробництво продукції тваринництва	2650,0	44,2	2945,3	42,4	2120,2	42,3	-529,5	-20,0
інші види діяльності і управління	1005,3	16,7	1431,7	20,6	1151,5	23,0	+146,2	+14,5

Джерело: розраховано автором з використанням звітності підприємства – ф. № 50-сг Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств

Дані таблиці показують, що витрати з фонду оплати праці на виробництво продукції тваринництва є переважаючими, тоді як виробництво продукції в цій галузі не є провідним. Витрати на оплату праці в галузі рослинництва зменшуються, при цьому на 14,5% зросли виплати працівникам неосновного виробництва і управління.

Витрати на оплату праці мають окупатися виходом продукції і доходом, чим характеризується ефективність фонду заробітної плати. Динаміку показників

окупності витрат надано в наступній таблиці.

Таблиця 2.28 – Динаміка показників окупності витрат на оплату праці працівників

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення 2022 р. від 2020 р.	
				абсолютне, одиниць	відносне, %
Середньомісячна заробітна плата 1 працівника, грн.	9623,4	11810,2	8344,2	-1279,2	-13,3
Питома вага заробітної платив чистому доході, %:					
по підприємству	7,9	9,7	12,7	+4,8 п.п.	
по галузі рослинництва	4,0	5,0	7,5	+3,5 п.п.	
по галузі тваринництва	15,1	14,8	13,0	-2,1 п.п.	
Припадає фонду оплати праці на 1000 грн. товарної продукції:					
по підприємству	79,4	96,9	126,6	+47,2	+59,4
по галузі рослинництва	40,5	49,7	74,8	+34,3	+84,7
по галузі тваринництва	150,5	147,7	129,7	-20,8	-13,8
Отримано на 1 грн. заробітної плати:					
валової продукції	3,38	2,67	3,46	+0,08	+2,3
товарної продукції	12,60	10,31	7,89	-4,71	-37,4
Отримано на 1 грн. заробітної плати галузі рослинництва:					
валової продукції галузі рослинництва	6,59	5,23	7,44	+0,85	+12,9
виручки від реалізації продукції галузі рослинництва	24,71	20,1	13,37	-11,34	-45,9
Отримано на 1 грн. заробітної плати галузі тваринництва:					
валової продукції галузі тваринництва	1,81	1,74	2,08	+0,27	+14,9
виручки від реалізації продукції галузі тваринництва	6,64	6,77	7,71	+1,07	+16,1

Джерело: розраховано автором з використанням звітності підприємства – ф. № 1-ПВ Звіт з праці, ф. № 21-заг Звіт про реалізацію продукції сільського господарства, розрахунок валової продукції підприємства

Середньомісячна заробітна плата має чітку тенденцію до зменшення, що не є логічним, при постійному збільшенні на державному рівні мінімальної заробітної плати і прожиткового мінімуму.

Окупність заробітної плати в галузі рослинництва в декілька разів (3-4 рази) перевищує окупність кожної гривні виплаченої заробітної плати продукцією в галузі тваринництва. Темпи зміни (зростання) валового виробництва на 1 грн. заробітної плати як в галузі рослинництва, так і тваринництва співпадає. Однак окупність заробітної плати в галузі рослинництва доходами від реалізації продукції в 2022 році знизилась майже в 2 рази, що в черговий раз підтверджує факт впливу на ефективність діяльності підприємства і його ресурсної бази рівня товарності готової продукції.

Одним з основних законів економічного зростання є порівняння темпів росту продуктивності праці і темпів росту заробітної плати, при переважаючих темпах першого фактора.

Таблиця 2.29 – Порівняння темпів росту продуктивності праці і його оплати

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення 2022 р. від 2020 р., ± п.п.
Вироблено валової продукції на 1 середньорічного працівника, тис. грн.	389,8	378,6	346,6	88,9
Темпи росту, %	х	97,1	91,5	х
Середньорічна заробітна плата 1 працівника, тис. грн.	115,5	141,7	100,1	86,7
Темпи росту, %	х	122,7	70,6	х
Переважання темпів росту заробітної плати над темпами зміни продуктивності праці, ± п.п.	х	+25,6	-20,9	-2,2

Джерело: розраховано автором з використанням звітності підприємства – ф. № 21-заг. Звіт про реалізацію продукції сільського господарства

Ситуація за період дослідження склалася неоднозначною. В 2021 році темпи росту заробітної плати перевищували темпи росту продуктивності праці на 25,6 п.п., тоді як в 2022 році навпаки, темпи росту валової продукції на 20,9 % перевищують темпи росту заробітної плати в порівнянні з 2021 роком і на 2,2 п.п. в порівнянні з 2020 роком. Однак, темпи росту заробітної плати в даному випадку не є результатом соціальних мотивів кадрової політики ТОВ «За мир».

РОЗДІЛ 3

УЗАГАЛЬНЕННЯ НАПРЯМІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТОВ «ЗА МИР»

3.1 Фінансові ресурси та їх вплив на рівень фінансово-економічної стійкості підприємства

В умовах розвитку сучасної ринкової системи ведення аграрного бізнесу розуміння фінансових ресурсів дещо трансформується, оскільки фінансовий капітал утворюється в діючих підприємницьких структурах не лише за рахунок мобілізації власних реальних коштів з різних джерел, а і вкладення матеріальних і нематеріальних активів.

Основною метою формування запасу фінансових ресурсів є забезпечення формування необхідних запасів товарно-матеріальних ресурсів і забезпечення формування цільового сукупного доходу для поступального розширеного відтворення виробництва в процесі кругобігу капіталу.

Динаміку, склад і структуру фінансових ресурсів, як джерел формування засобів підприємства розглянемо за даними аналізу пасиву балансу.

Таблиця 3.1 – Склад та структура джерел утворення засобів підприємства

Джерела утворення засобів (пасив)	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення, ±		
	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	абсолютне, тис. грн.	відносне, %	структури, п.п.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
I. Власний капітал									
Зареєстрований (пайовий) капітал	44	0,1	44	0,1	44	0,1	0,0	0,0	0,0
Додатковий вкладений капітал	1024	1,1	1024	0,9	1024	0,9	0,0	0,0	-0,2
Нерозподілений прибуток	60796	69,3	79128	71,3	80950	70,5	+20154	+33,2	+1,2
Усього за розділом I	61864	70,5	80196	72,3	82018	71,5	+20154	+32,6	+1,0

Продовження таблиці 3.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
II. (3.) Довгострокові зобов'язання і забезпечення									
Інші довгострокові зобов'язання	565	0,6	565	0,5	565	0,5	0,0	0,0	-0,1
Усього за розділом II	565	0,6	565	0,5	565	0,5	0,0	0,0	-0,1
III. (4.) Поточні зобов'язання									
Короткострокові кредити банків	-	-	15000	13,5	19000	16,6	+19000	+100,0	+16,6
Поточна кредиторська заборгованість за: товари, роботи, послуги	24830	28,3	14248	12,8	12056	10,5	-12774	-51,4	-17,8
розрахунками з бюджетом	247	0,3	344	0,3	289	0,3	+42	+17,0	0,0
розрахунками з оплати праці	201	0,2	415	0,4	200	0,2	1	0,0	0,0
Інші поточні зобов'язання	49	0,1	119	0,1	624	0,5	+575	в 11,7 р.	+0,4
Усього за розділом III	25327	28,9	30126	27,2	32169	28,0	+6842	+27,0	-0,9
БАЛАНС	87756	100,0	110887	100,0	114752	100,0	+26996	+30,8	±18,1

Джерело: розраховано автором з використанням звітності підприємства за 2020-2022 рр.: ф. № 1 Баланс (Звіт про фінансовий стан)

Дані таблиці засвідчують факт динамічного збільшення авансованого в бізнесі капіталу, за 3 роки дослідження на 30,8%. В структурі джерел фінансування 70% складає власний капітал, сума якого складає в 2022 році – 82018 тис. грн., що на 32,6% перевищує наявність власного капіталу на кінець 2020 року. Практично вся сума власного капіталу це нерозподілений прибуток.

Близько 30% в структурі пасивів займають поточні зобов'язання сума яких зросла за звітний період на 27,0%. В складі поточних зобов'язань переважна частка належить кредиторській заборгованості за товари, роботи і послуги, яка зменшена з 24,9 млн. грн. до 12,8 млн. грн., тобто на 51,4%. З 2021 року підприємство користується короткостроковими кредитами, сума їх зросла за рік на 4 млн. грн. В структурі пасивів за досліджуваний період відбулися зрушення на ± 18,1 п.п.

Наявність власного капіталу являється одним із факторів фінансової стійкості, однак для розвитку підприємницької діяльності необхідно достатню суму власного робочого капіталу, який використовується виключно на фінансування поточної діяльності.

Таблиця 3.2 – Розрахунок власних оборотних коштів

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення 2022 р. від 2020 р.	
				абсолютне, тис. грн.	відносне, %
1. Власний капітал (Сума I р П балансу)	61864	80196	82018	+20154	+32,6
2. Довгострокові зобов'язання (Сума II р П балансу)	565	565	565	0,0	0,0
3. Поточні зобов'язання (сума III р П балансу)	25327	30126	32169	+6842	+27,0
4. Необоротні активи (Сума I р А балансу)	26509	30361	31452	+4943	+18,6
5. Власні оборотні кошти (1+2-4)	35920	50400	52131	+16211	+45,1

Джерело: розраховано автором з використанням звітності підприємства за 2020-2022 рр.: ф. № 1 Баланс (Звіт про фінансовий стан)

Сума власного оборотного капіталу, як показують дані таблиці 3.3, має тенденцію до збільшення. За досліджуваний період сума робочого капіталу зросла на 45,1 % , або 16211 тис. грн., що є вищими темпами в порівнянні зі збільшенням загальної суми власного капіталу. Власного оборотного капіталу має бути достатньо для формування оборотних активів.

Таблиця 3.3 – Розрахунок забезпеченості власними оборотними засобами

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення 2022 р. від 2020 р.	
				абсолютне, тис. грн.	відносне, %
Запаси і затрати, тис. грн.	44935	66231	77266	+32331	+72,0
Вартість оборотних активів, тис. грн.	61247	80526	83300	+22053	+36,0
Поточні зобов'язання, тис. грн.	25327	30126	32169	+6842	+27,0
Робочий капітал, тис. грн. (наявність власних оборотних коштів)	35920	50400	52131	+16211	+49,1
Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами	0,59	0,62	0,63	+0,04	+6,8
Коефіцієнт забезпеченості запасів і затрат (коефіцієнт маневреності робочого капіталу)	0,80	0,76	0,67	-0,13	+16,3

Джерело: розраховано автором з використанням звітності підприємства за 2020-2022 рр.: ф. № 1 Баланс (Звіт про фінансовий стан)

За даними таблиці можна зробити висновок, що ТОВ «За мир» в недостатньому обсязі забезпечено власним робочим капіталом. Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів дещо зріс за 2020-2022 рр. і склав на кінець періоду дослідження 0,63. Коефіцієнт маневреності робочого капіталу також далекий до нормативного (1,0) при чому має тенденцію до зменшення.

При збереженні в подальшій діяльності таких тенденцій ТОВ «За мир» втратить фінансову стійкість і здатність розширеного відтворення.

До фінансових ресурсів, які утворюються в процесі діяльності підприємства належать крім власних – позикові кошти.

Станом на кінець досліджуваного періоду ТОВ «За мир» має сталу суму довгострокових зобов'язань – в обсязі 565 тис. грн.

В зв'язку з тим, що підприємство має періодично додаткові потреби в коштах, які не задовольняються власними ресурсами, а короткостроковими зобов'язаннями, які залучаються на принципах зворотності, платності, терміновості матеріального забезпечення і цільового використання.

Таблиця 3.4 – Склад та структура джерел утворення засобів підприємства

Види заборгованості	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення, ±	
	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	абсолютне, тис. грн.	відносне, %
Короткострокові кредити банків	-	-	15000	49,8	19000	59,1	+19000	100,0
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	24830	98,0	14248	47,3	12056	37,5	-12774	-51,4
Поточні зобов'язання за розрахунками:								
з бюджетом	247	1,0	344	1,1	289	0,9	+41	+16,6
з оплати праці	201	0,8	415	1,4	200	0,6	-1	0,05
Інші поточні зобов'язання	49	0,2	119	0,4	624	1,9	+575	в 11,7 р.
РАЗОМ	25327	100,0	30126	100,0	32169	100,0	+6842	+27,0

Джерело: розраховано автором з використанням звітності підприємства за 2020-2022 рр.: ф. № 1 Баланс (Звіт про фінансовий стан)

З даних таблиці 3.4. видно, що в складі поточних фінансових зобов'язань

присутні дві основні складові: короткострокові кредити банків та кредиторська заборгованість за товари, роботи і послуги. При чому питома вага кредитів зросла в порівнянні з 2021 роком на 10 %, на стільки ж зменшилась питома вага кредиторської заборгованості.

В процесі формування і використання позикових фінансових ресурсів виникає необхідність його управління (аналіз, контроль і т.д.). З метою виявлення факторів оптимізації кредиторської заборгованості необхідно визначити показники її оцінки (табл. 3.5).

Таблиця 3.5 – Показники оцінки кредиторської заборгованості підприємства

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення 2022 р. від 2020 р.	
				абсолютне, тис. грн.	відносне, %
Середня величина К ^т заборгованості (без заборгованості по розрахунках), тис. грн.	25136	27123	30524	+5388	+21,4
Сума закупівель, тис. грн., або сума понесених матеріальних витрат	42238	44080	28750	-13488	-31,9
К-т оборотності К ^т заборгованості	1,68	1,62	0,94	-0,74	-43,9
Термін погашення К ^т заборгованості, днів	217,3	225,3	388,3	+171,0	+78,7
Питома вага К ^т заборгованості у виручці від реалізації	33,5	42,0	80,8	+47,3 п.п.	
Темпи зміни К ^т заборгованості	2,41	0,59	0,87	-1,54	-63,9
Припадає Д ^т на 1 грн. К ^т заборгованості	0,50	0,51	0,29	-0,21	-42,0

Джерело: розраховано автором з використанням звітності підприємства за 2020-2022 рр.: ф. № 1 Баланс (Звіт про фінансовий стан), ф. № 2 Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)

Аналіз даних таблиці показав, що підприємство потребує додаткових заходів в плані покращення управління кредиторською заборгованістю, оскільки:

1. Сума кредиторської заборгованості має тенденцію до збільшення – на 21,4 %, зросла середньорічна її величина в 2021 р. в порівнянні з 2020 роком.
2. Коефіцієнт оборотності має також негативну тенденцію.
3. Термін погашення заборгованості постачальниками зріс на 171 день.
4. Відсутня пропорційність між середньорічною величиною дебіторської і кредиторської заборгованості.

Однією із стадій кругообороту капіталу є розрахункова як проміжна, коли оборотні активи переходять із товарної в грошову форму.

Дебіторська заборгованість виникає при наданні так званого товарного кредиту при розрахунках безготівковим шляхом. За економічною оцінкою – є відволіканням оборотних активів з обороту, а непропорційне (по відношенню до інших стадій) її закріплення сприяє сповільненню кругообігу капіталу взагалі.

Таблиця 3.6 – Динаміка дебіторської заборгованості та швидкості її обертання

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення 2022 р. від 2020 р.	
				абсолютне, тис. грн.	відносне, %
Середньорічна вартість дебіторської заборгованості, тис. грн.	12553	13922	8782	-3771	-30,0
Сума дебіторської заборгованості на кінець року, тис. грн.	15283	12561	5003	-10280	-67,3
Сума товарообороту, тис. грн.	75680	71665	39804	-35876	-47,4
Співвідношення Д ^т і суми виручки, %	16,6	19,4	22,1	+5,5 п.п.	
Коефіцієнт оборотності Д ^т , рази	6,03	5,15	4,53	-1,50	-24,8
Термін інкасації заборгованості, дні	60,5	70,9	80,6	-20,1	-33,2

Джерело: розраховано автором з використанням звітності підприємства за 2020-2022 рр.: ф. № 1 Баланс (Звіт про фінансовий стан), ф. № 2 Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)

За даними таблиці 3.6 видно, що підприємство має значні суми дебіторської заборгованості, по відношенню до суми виручки відсоток зріс за період дослідження на 5,5 п.п., в середньому за 20% проданої продукції кошти надходять на рахунки підприємства несвоєчасно, а «зависають» в розрахунках в вигляді дебіторської заборгованості. Термін інкасації (повернення в грошову масу) дебіторської заборгованості за період зріс на 20,1 дні. Тобто тривалість боргу покупців перед продавцем продукції ТОВ «За мир» в середньому зросла на 20 днів.

Зменшення суми виручки від реалізації продукції в 2022 році в порівнянні з 2020 роком на 47%, що переважає на 17,4 п.п. (47,4% - 30%) темпи зменшення середньорічної суми дебіторської заборгованості, зумовило зниження рівня її

оборотності на 1,5 обороти, що є негативним явищем в системі управління ефективністю використання ресурсного потенціалу.

Аналітичне порівняння короткострокових зобов'язань з окремими групами поточних оборотних ресурсів, об'єднаних за швидкістю перетворення в грошову масу, характеризує рівень ліквідності балансу і є одним із чинників фінансово-економічної стійкості підприємства.

Таблиця 3.7 – Показники ліквідності балансу (на кінець року)

Показники	Методика розрахунку	Нормативне значення	2020р.	2021р.	2022р.	Відхилення 2022р. від 2020р., ±
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	грошові кошти / короткострокові зобов'язання (A ₁)	не < 0,1-0,3	0,0	0,02	0,0	0,0
Коефіцієнт гранично-ризикової ліквідності	(грошові кошти + ЧРВ+ +дебіторської заборгованості) / короткострокові зобов'язання (A ₂)	не < 1,0	0,64	0,47	0,18	-0,46
Коефіцієнт покриття	обігові кошти / короткострокові зобов'язання (A ₄)	не < 2,0-2,5	2,42	2,67	2,59	+0,17
Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості (за товари, роботи і послуги)	дебіторська заборгованість / кредиторська заборгованість	= 1,0	0,61	0,88	0,41	-0,20
Коефіцієнт У. Бівера	(чистий прибуток + амортизація) / короткострокові зобов'язання	не < 0,17	0,65	0,64	0,09	-0,56
Чистий оборотний капітал	оборотні активи - поточні зобов'язання	тенденція до збільшення	35920	50400	51131	+15211

Джерело: розраховано автором з використанням звітності підприємства за 2020-2022 рр.: ф. № 1 Баланс (Звіт про фінансовий стан)

Аналіз показників ліквідності показав, що досліджуване підприємство в короткостроковому періоді є неплатоспроможним, в середньостроковій перспективі – частково платоспроможним, про що свідчить величина коефіцієнта гранично-ризикової ліквідності, який нижче нормативного значення і має тенденцію до зниження. Ці висновки зумовлюють необхідність активізувати розрахунково-платіжну дисципліну. Оптимізація фінансових ресурсів (їх величини і структури) забезпечує рівень фінансової стійкості підприємства.

Таблиця 3.8 – Показники фінансової стійкості

Показники	Методика розрахунку	Нормативне значення	2020р.	2021р.	2022р.	Відхилення 2022р. від 2020р., ±
Коефіцієнт автономії	власний капітал / акціонований капітал	$\geq 0,5$ в динаміці збільшення	0,70	0,72	0,71	+0,1
Коефіцієнт фінансової залежності	акціонований капітал / власний капітал	≤ 2 в динаміці зменшення	1,42	1,38	1,40	-0,02
Співвідношення довгострокових зобов'язань і необоротних активів	довгострокові зобов'язань / необоротні активи	≤ 1 в динаміці зменшення	0,02	0,02	0,02	0,0
Коефіцієнт концентрації позитивного капіталу	залучений капітал / авансований капітал	$\leq 0,5$ в динаміці зменшення	0,30	0,28	0,29	-0,01
Коефіцієнт фінансування	залучений капітал / власний капітал	збільшення	0,42	0,38	0,40	-0,02

Джерело: розраховано автором з використанням звітності підприємства за 2020-2022 рр.: ф. № 1 Баланс (Звіт про фінансовий стан)

Структура капіталу, яка була проаналізована в попередньому дослідженні забезпечила досліджуваному підприємству високий рівень автономії. Коефіцієнт фінансування і фінансової залежності знаходяться в межах нормативно-орієнтованих значень і мають невелику тенденцію до зменшення, що позитивно характеризує структуру авансованого капіталу.

Нами проведена оцінка фінансового стану ТОВ «За мир», то його схильності до банкрутства на основі показників, які характеризують прибутковість, оборотність і структуру ресурсного потенціалу підприємства, а саме показники ділової активності, рентабельності та фінансової стійкості.

Застосовувані моделі прогнозування банкрутства за методикою Романа Ліса, Едварда Альтмана дають можливість оцінити не лише ймовірність його настання, але і виявити слабкі місця в діяльності досліджуваного підприємства та на їх основі розробити обґрунтовані рекомендації щодо підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу і підвищення рівня фінансово-економічної стійкості (табл. 3.9).

Таблиця 3.9 – Моделі прогнозування банкрутства підприємства

Назва моделі	Окремі фактори включені в модель	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Результати емпіричних досліджень	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Модель Альтмана	X1 – ліквідність (робочий капітал / активи)	0,30	0,45	0,46	Варіант 1983 р. $z=0,717x_1+0,847x_2+3,107x_3+0,42x_4+0,998x_5$ Мінімальне допустиме значення $z - 1,23$ $z < 1,8$ - ймовірність дуже велика $1,8 < z < 2,7$ - велика ймовірність $2,7 < z < 3,0$ - середня ймовірність $Z > 3$ - ймовірність дуже низька			
	X2 – прибутковість (чистий прибуток / активи)	0,18	0,16	0,02				
	X3 – рентабельність (прибуток до сплати податків і відсотків / активи)	0,18	0,18	0,18				
	X4 – фінансова стійкість (власний капітал / заборгованість)	2,39	2,61	2,51				
	X5 – оборотність (виручка / активи)	0,86	0,64	0,34	Z (за моделлю Альтмана)	2,789	2,752	2,300
середня ймовірність						середня ймовірність	велика ймовірність	
Модель Ліса	X1 – ліквідність (робочий капітал / активи)	0,30	0,45	0,46	$z=0,063x_1+0,092x_2+0,057x_3+0,001x_4$ граничне значення $z - 0,037$			
	X2 – прибутковість (чистий прибуток до сплати податків і відсотків / активи)	0,18	0,16	0,02				
	X3 – нерозподілений прибуток (резерви / операційні активи)	0,69	0,71	0,70	Z (за моделлю Ліса)	0,0632	0,0782	0,0322
	X4 – фінансовий важіль (власний капітал / заборгованість)	2,39	2,61	2,51		низька	низька	висока
Модель Спрінгейта	X1 – робочий капітал / активи;	0,30	0,45	0,46	$z=1,03x_1+3,07x_2+0,66x_3+0,4x_4$ Мінімальне допустиме значення $z=0,862$			
	X2 – прибуток до сплати податків і відсотків / активи;	0,18	0,16	0,02				
	X3 – прибуток до сплати податків / короткострокова заборгованість;	0,61	0,61	0,06	Z (за моделлю Спрінгейта)	1,608	1,613	0,711
	X4 – виручка / активи.	0,86	0,64	0,34		банкрутство не загрожує	банкрутство не загрожує	банкрутство загрожує

Джерело: власні розрахунки автора з використанням звітності підприємства за 2020-2022 рр.

Проведені нами розрахунки прогнозування банкрутства за трьома моделями емпіричних досліджень показали, що в 2020 та 2021 роках ймовірність банкрутства низька, фінансова криза ТОВ «За мир» не загрожувала. В 2022 році ситуація змінилася в гіршу сторону, і стала загрозливою в фінансовому плані. Ймовірність банкрутства в 2022 році стала високою, що потребує особливої уваги з боку відповідних служб і керівництва підприємства.

3.2 Внутрішні резерви підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства

Внутрішнє і зовнішнє середовище діяльності кожного підприємства визначають пріоритети його розвитку. Розвиток – як форма організації виробництва – це помітні зміни, що визначаються приростом сукупного соціального і економічного ефекту.

Розвиток підприємства обумовлюється сукупною дією зовнішніх і внутрішніх факторів.

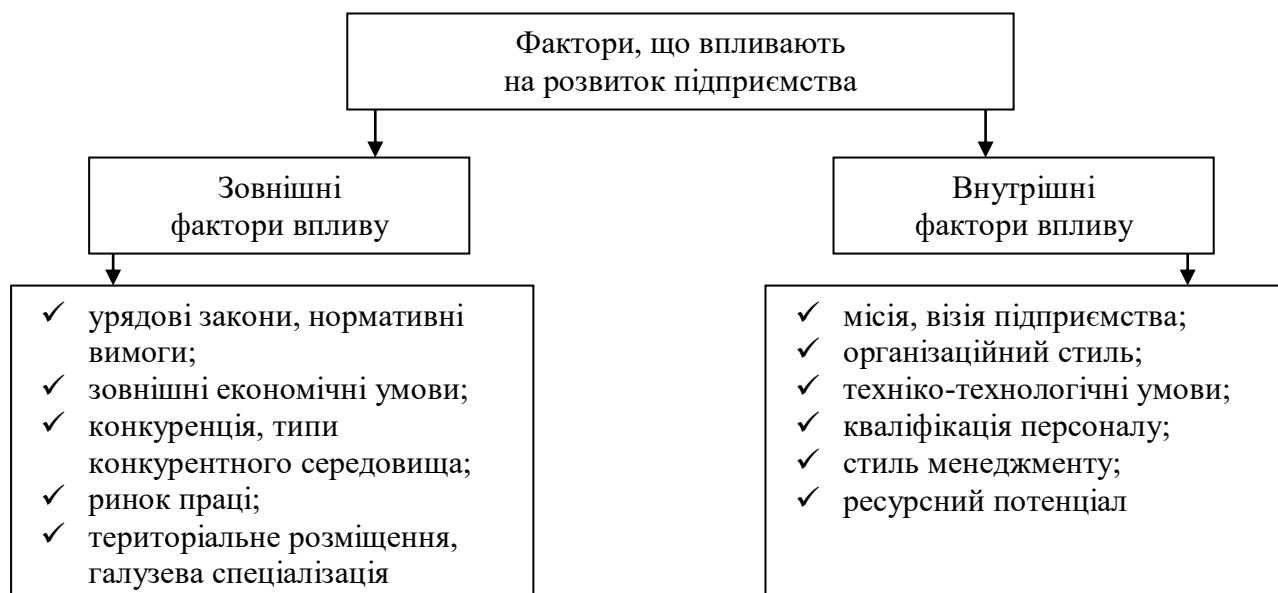

Рисунок 3.1 – Фактори розвитку підприємства

Джерело: власна розробка автора

Умовою економічного зростання є ефективне використання факторів

виробництва. Основними продуктивними факторами виробництва виступають праця і капітал.

Мобілізація, перш за все, внутрішніх чинників їх ефективного розвитку обумовлює загальний матеріальний і моральний успіх бізнесу. Для реалізації цілей підприємницької діяльності необхідно мати резерви розвитку економічних ресурсів.

В процесі аналітичного дослідження, проведеного нами в дипломній роботі, ми виявили певні резерви ефективності використання ресурсного потенціалу ТОВ «За мир».

Основні фонди, як визначальна складова ресурсного потенціалу, мають резерви підвищення ефективності їх використання, які криються в резервах віддачі від землі, продуктивної худоби, засобів і предметів праці.

Основними резервами ефективності використання земельних ресурсів ТОВ «За мир» є підвищення врожайності сільськогосподарських культур.

Таблиця 3.10 – Розрахунок резервів підвищення ефективності використання земельних ресурсів за рахунок врожайності сільськогосподарських культур

Культура	Урожайність			Недоотримано в розрахунок на 1 га, грн.			Недоотримано в розрахунок на всю площу, тис. грн.	
	2020 р.	2022 р.	Відхилення	валової продукції в порівняльних цінах	продукції в цінах реалізації	прибутку	виручки	прибутку
Пшениця	55,5	51,7	-3,8	390,5	2875,1	1240,6	957,4	413,1
Соняшник	35,8	22,8	-13,0	3694,7	20512,6	7530,4	8020,4	2944,4
Гречка	27,1	20,7	-6,4	2289,2	7763,8	2902,9	116,5	43,5
Разом	х	х	х	х	х	х	9194,3	3401,0

Джерело: розраховано автором з використанням звітності підприємства за 2020-2022 рр.: ф. № 29-сг Звіт про площі та валові збори сільськогосподарських культур, плодів, ягід і винограду, ф. № 21-заг Звіт про реалізацію продукції сільського господарства

В 2022 році урожайність таких товарних культур, як пшениці, соняшнику і гречки зменшилась в порівнянні з базисним періодом відповідно на 3,8 ц, 13,0 ц та 6,4 центнерів. Враховуючи резерви врожайності, за економічних умов 2020

року, недоотримано в вартісному виразі валової продукції в порівняльних цінах за трьома видами продукції – 6374,4 тис. грн. Найбільший резерв валового виробництва – по соняшнику і гречці. За цими ж видами продукції резерв додаткової виручки відповідно складає 20512,6 тис. грн. та 7763,8 грн. з 1 га, та прибутку 7530,4 та 2902,9 грн.

Молочне скотарство є одним з напрямів виробничої спеціалізації підприємства. Доросла продуктивна худоба як виробничий ресурс відноситься до засобів виробництва, і має, як показали проведені дослідження, певні резерви ефективності їх утримання в господарстві. Важливим резервом у виробництві тваринницької продукції є інтенсифікація скотарства та підвищення генетичного потенціалу продуктивності.

Розглядаючи показники економічної ефективності виробництва молока, як основного показника ефективного продуктивного скотарства, можна відзначити, що головною причиною зниження її рівня є негативні явища з біологічним розвитком тварин і процеси їх відтворення.

Наслідки порушень в процесах відтворення є яловість молочного стада, тобто тимчасова відсутність приплоду. Яловість – поняття економічне, визначається у %, і вказує на кількість тварин, які станом на кінець року не дали приплоду. Економічний збиток від безпліддя і яловості складається з недоотриманого приплоду і недоотриманого молока.

Економічні втрати від недоотриманого приплоду розглянемо за наступними даними.

Таблиця 3.11 – Резерви м'ясної продуктивності в результаті скорочення яловості корів

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення 2022 р. від 2020 р.	
				абсолютне, тис. грн.	відносне, %
1	2	3	4	5	6
Середньорічне поголів'я корів, голів	252	290	290	+3,8	+15,1
Рівень яловості, %	24,2	23,1	40,3	+16,1 п.п.	
Отримано приплод в розрахунку на 100 корів	75,8	76,9	59,7	-16,1	-21,2

Продовження таблиці 3.11

1	2	3	4	5	6
Недоотримано приплоду в результаті яловості, гол.	60	67	116	+56	+93,3
Вага недоотриманого приплоду (в середньому 30 кг 1 гол), ц	18,0	20,1	34,8	x	x
Недоотримано ваги приплоду в результаті зменшення ваги при народжуваності (35,5-28,5)	6,8	0,4	11,8	x	x
Всього резерв м'ясної продуктивності, ц	18,0	20,5	46,6	x	x
Середня ціна реалізації, грн.	3058,0	3461,5	3275,5	x	x
Сума резерву чистого доходу від реалізації	55,0	71,0	152,6	x	x

Джерело: розраховано автором з використанням звітності підприємства за 2020-2022 рр.: ф. № 24 Звіт про виробництво продукції тваринництва, кількість сільськогосподарських тварин і забезпеченість їх кормами, ф. № 21-заг Звіт про реалізацію продукції сільського господарства

Розрахунки показали, що в результаті яловості підприємство недоотримало в 2020 році 60 голів приплоду, 2021 – 67, а в 2022 – 116 голів, при середній вазі 30 кг однієї голови підприємство недоотримало відповідно по роках 18,0; 20,1 та 34,8 ц. Неякісні, несвоєчасні зоотехнічні заходи, невідповідні оптимальній структурі кормові раціони обумовили зменшення середньої ваги при народженні кожної голови приплоду в 2022 році в порівнянні з 2020 та 2021 роками на 7 кг.

Загальна маса резерву виходу м'яса ВРХ в живій вазі складає в 2022 році – 46,6 ц, при середній ціні реалізації 3275,5 грн. за 1 ц, сума недоотриманої чистої виручки складе – 152,6 тис грн.

Яловість являється також одним із факторів підвищення молочної продуктивності. Від корови, яка не дала приплоду за рік недотримується 40% середньорічного удою молока.

Розрахунок втрати молока від яловості поголів'я, а відтак і резервів підвищення ефективності молочного стада корів представлено в наступній таблиці.

З даних таблиці 3.12 видно, що кількість ялових корів збільшується при сталому середньорічному молочному поголів'ї, що являється однією з причин зменшення середньорічного удою на 1 корову.

Таблиця 3.12 – Розрахунок резерву молочної продуктивності

Показники	2020 р.	2021 р.	2022р.	Відхилення, ± 2022 р. від 2020 р.
Середньорічне поголів'я фуражних корів, гол.	252	290	290	+38
Кількість ялових корів	60	67	116	+56
Середньорічний удій молока від 1 корови, кг	6438,5	63734	5486,2	-952,3
Втрата продуктивності 1 голови в результаті яловості, кг	2575,4	2549,4	2194,5	-380,9
Загальний обсяг додатково отриманого молока в результаті ліквідації яловості, ц	1545,2	1708,1	2545,6	+1000,4
Різниця в фактичному рівні продуктивності 1 корови в порівнянні з базисним (6438,5 кг)	x	-65,1	-952,3	x
Недоотримано молока в результаті зменшення середньої продуктивності, ц	x	188,8	2761,7	x
Загальний резерв молочної продуктивності, ц	1545,2	1896,9	5307,3	x

Джерело: розраховано автором з використанням звітності підприємства за 2020-2022 рр.: ф. № 24 Звіт про виробництво продукції тваринництва, кількість сільськогосподарських тварин і забезпеченість їх кормами, ф. № 21-заг Звіт про реалізацію продукції сільського господарства

Загальний резерв молочної продуктивності в результаті ліквідації яловості складає 2545,6 ц. в 2022 році, крім того під сукупною дією інших факторів, крім яловості, в 2022 році недоотримано 2761,7 ц. Загальний рівень резерву підвищення молочної продуктивності складає в 2022 році – 5307,3 ц. При середньореалізаційній ціні в 2022 році 978,54 грн., сума додаткового товарообороту складає – 5193,4 тис. грн.

Трудові ресурси в ТОВ «За мир» мають виявлені нами в процесі дослідження невикористані резерви підвищення ефективності їх використання в результаті прискорення рівня інтенсивності використання робочого часу, а також в результаті цього економії фонду оплати праці.

Розрахунки таблиці 2.13 показують, що ТОВ «За мир» має резерви валового і товарного виробництва за рахунок того, що робочий час використовується не достатньо інтенсивно. Так, в 2021 році працівниками до нормативно-можливого фонду робочого часу невідпрацьовано всіма працівниками 5339 робочих днів, а в 2022 – 900 днів. При нормативній трудовій активності загальний резерв

виробництва валової продукції в порівняльних цінах в 2020 році складає 204,1 тис. грн., а в 2022 році – 311,9 тис. грн. При повному використанні резервів валового виробництва, рівень товарної продукції збільшився б відповідно на 787,9 тис. грн. та 711,7 тис. грн.

Таблиця 3.13 – Розрахунок резервів підвищення продуктивності праці і економії фонду оплати праці

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Кількість невідпрацьованих днів 1 працівником (в порівнянні з 2020 роком)	x	11	18
Всього невідпрацьовано днів	x	539	900
Фактично вироблено продукції одним працівником, грн.:			
валової	499,2	378,6	346,6
товарної	228,3	1461,7	790,8
Загальний резерв:			
валового виробництва, тис. грн.	x	204,1	311,9
товарного виробництва, тис. грн.	x	787,9	711,7
Резерв зменшення фактичної середньорічної облікової чисельності працівників в еквіваленті повної зайнятості, осіб	x	2,4	4,2
Фонд оплати праці 1 працівника в рік	x	141,7	100,1
Загальна економія фонду заробітної плати за рахунок зменшення чисельності працівників до нормативної зайнятості	x	340,1	420,5

Джерело: власні розрахунки з використанням звітності підприємства за 2020-2022 рр.: ф. № 1-ПВ Звіт з праці, ф. № 2 Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід,)розрахунки валової продукції

Крім того, підприємство несе оплату за невідпрацьований робочий час, який включає технологічні і інші перерви, пов'язані з непогодою, ремонтними роботами тощо.

Невідпрацьований час в еквіваленті повної зайнятості складає в 2021 році – 2,4 особи, а в 2022 році – 4,2, що в вартісному вираженні складе економію фонду оплати праці 340,1 тис. грн. та 420,5 тис. грн.

Доцільно для економічного аналізу визначити відносну економію (перевитрати) фонду оплати праці на відсоток зміни валового виробництва продукції.

Таблиця 3.14 – Перерахунок фонду заробітної плати на зміну обсягу виробництва

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення 2022 р. від 2020 р.	
				абсолютне, одиниць	відносне, %
Вироблено валової продукції в порівняльних цінах, тис. грн.	16150,5	78838,4	73658,9	-12491,8	-14,5
Коефіцієнт виконання до базового періоду	х	0,915	0,855	х	х
Фактичний фонд заробітної плати, тис. грн.	6005,3	6944,4	5006,5	-998,8	-16,6
Фонд заробітної плати в перерахунку на коефіцієнт валового виробництва	х	5495,3	5134,3	х	х
Відносна перевитрата (+), економія (-) фонду заробітної плати	х	+1449,1	-127,8	х	х

Джерело: власні розрахунки з використанням звітності підприємства за 2020-2022 рр.: ф. № 1-ПВ Звіт з праці, розрахунки валової продукції

За даними таблиці можна зробити висновок, що відносна перевитрата фонду заробітної плати в зв'язку з тим, що виробництво валової продукції зменшилось на 14,5 % складає в 2022 році 127,8 тис. грн.

Загальний резерв фонду заробітної плати складає (127,8 тис. грн. + 420,5 тис. грн.) 548,3 тис. грн.

Щодо резервів підвищення ефективності фінансового капіталу в процесі дослідження було встановлено низький коефіцієнт маневреності власного капіталу, який можна стабілізувати за рахунок мобілізації внутрішніх резервів підвищення ефективності операційної діяльності

В наступних розрахунках проведемо узагальнення резервів використання ресурсного потенціалу.

Таблиця 3.15 – Узагальнення резервів підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу ТОВ «За мир»

Показники (вид резервів)	Сума, тис. грн.	
	Факт 2022 р.	Очікуваний результат з врахування резерву 2022 року
1	2	3
Резерв підвищення суми товарообігу в результаті підвищення врожайності, тис. грн.	х	9094,3

Продовження таблиці 3.15

1	2	3
Резерв чистого доходу від реалізації резервів м'яса ВРХ в живій вазі, тис. грн.	71,0	152,6
Резерв доходу від підвищення молочної продуктивності	1896,9	5307,3
Додаткова сума операційного доходу в результаті економії фонду заробітної плати	340,1	420,5
Резерв товарного виробництва в результаті підвищення продуктивності праці	787,9	711,7
Відносна економія фонду заробітної плати скорегованого на обсяг валового виробництва	х	127,8
Всього резервів	3095,9	15814,2

Джерело: власні розрахунки автора

Таким чином, в таблиці проведені узагальнення виявлених нами резервів підвищення суми чистої виручки від реалізації продукції, в результаті підвищення ефективності використання основних елементів ресурсного потенціалу досліджуваного підприємства.

Загальна сума резервів товарообігу в 2021 році склала 3095,9 тис. грн., а в 2022 році – 15814,2 тис. грн.

Таблиця 3.16 – Порівняння фактичного рівня ефективності використання ресурсного потенціалу з очікуваним з врахуванням резервів

Показники	2021 рік	2022 рік (фактично)	Очікуваний результат з врахуванням резервів (2022 року)	Відхилення
Сума виручки від реалізації, тис. грн.	71665,0	39804,0	55618,2	+15814,2
Фондовіддача (від товарної продукції)	231,2	118,1	165,2	+47,1
Коефіцієнт оборотності оборотних фондів	3,14	1,83	2,55	+0,72
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	5,15	4,53	6,33	+1,80
Період інкасації дебіторської заборгованості	70,9	199,5	255,9	+56,4
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,76	0,67	0,98	+0,31
Припадає товарної продукції на 100 га с-г угідь	3687,0	2047,8	3012,9	+965,1
Отримано на 1 грн. заробітної плати виручки від реалізації	20,1	13,4	24,7	+11,3

Джерело: власні розрахунки автора

Додатково отримана сума виручки від реалізації продукції, виявлена нами в процесі дослідження як результат інтенсивності і ефективності використання ресурсного потенціалу в звітному періоді дослідження за умови її мобілізації в ТОВ «За мир» суттєво підвищить рівень ефективності основних видів ресурсів:

- фондівіддача підвищилась би на 47,1 грн. на 100 грн. основних виробничих фондів;
- коефіцієнт оборотності оборотних фондів підвищився б на 0,72;
- коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості зросте на 1,80, а період інкасації зросте на 56,4 дні;
- коефіцієнт маневреності власного капіталу має резерв 0,31 оборот.

Резерв рівня віддачі від сільськогосподарських угідь складає 965,1 грн. на 100 га, а на кожну гривню фонду оплати праці припадає 11 коп. чистого доходу.

Таким чином, ТОВ «За мир» має невикористані резерви підвищення ефективності ресурсовіддачі як ті, що виявлені нами в дипломному дослідженні, так і інші, пов'язані з удосконаленням фінансового і операційного менеджменту.

ВИСНОВКИ

Товариство з обмеженою відповідальністю «За мир» є одним із підприємств аграрного виробництва Сумського регіону.

В середньому за досліджуваний період в структурі валового виробництва найвища частка належить продукції рослинництва – 74,8%, з якої виробництво пшениці займає 9,2%, сої – 19,3%, кукурудзи 28,2%. Галузь тваринництва відіграє другорядну роль, однак питома вага валового виробництва молока в порівняльних цінах за 2020-2022 рр. знаходиться на 2-у місці після виробництва соняшнику.

Забезпеченість підприємства ресурсами, як галузі рослинництва, так і тваринництва зросла, а саме: на 16,7 % збільшились фондозабезпеченість, щільність поголів'я в 2022 р. на 29,3 % перевищує базисний. Підприємство має більше в звітному періоді в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь на 25,4 % оборотних фондів, енергозатрат на 69,0%. Зменшується витратна складова в зв'язку зі зміною структури і технології виробництва.

Прибутковість діяльності ТОВ «За мир» значно знизилася, підприємство перетворилося за період дослідження на низькорентабельне.

Аналізуючи динаміку і структуру ресурсів, як активів підприємства, слід зазначити, що їх абсолютна сума за період дослідження зросла на 30,8 % (майже на 1/3) або 26996 тис. грн. В складі активів зросла сума і питома вага оборотних активів відповідно на 36,0% та 2,8 п.п. В складі необоротних активів найвищу питому вагу займають основні фонди за їх залишковою вартістю. Біологічні активи в структурі активів в сукупності (оборотні і необоротні) займають за період 2020-2022 рр. 5,4-5,7 %.

Земельні ресурси задіяні під вирощуванням груп зернових, технічних і кормових культур. В структурі посівних площ перевага належить зерновим культурам, понад 50% в структурі угідь, 1/3 займають площі технічних і інших земель, зайняті посівами кормових культур.

За всіма сільськогосподарськими культурами (за виключенням кукурудзи на зерно) зменшилась врожайність в 2022 році в порівнянні з 2020 роком. Також

зменшилась кількість продукції тваринництва в розрахунку на 100 га с-г угідь – молока – на 16,2 ц, м'яса ВРХ в живій вазі – на 13,4 ц. Негативна динаміка спостерігається не лише по натуральним показникам, а і по вартісним.

Переважаючими темпами зменшилися ринкові вартісні показники, такі як сума загального обсягу по підприємству товарної продукції і валового прибутку, відповідно на – 47,4 та 42,2 %%. Обсяг валової продукції в порівняльних цінах зменшився на 14,5%.

Рівень використання землі, як основного фактора виробництва, суттєво зменшився за звітний період. Всі вартісні і переважаюча більшість натуральних показників ефективності зменшилась в 2022 році в порівнянні з 2020 роком.

При середньому рівні товарності найвищу питому вагу в структурі доходу і прибутку займає дві культури – кукурудза на зерно і соняшник.

Середньорічна вартість оборотних фондів зросла на чверть, або на 4409 тис. грн., і в 2022 році склала 21790 тис. грн.

Сума товарообігу, яка виступає кінцевим результатом повного кругообігу капіталу зменшилась на половину, що привело до значного погіршення ефективності використання оборотних фондів, а саме: Коефіцієнт оборотності оборотних фондів зменшився на 2,52 обороти (57,4 %); Тривалість 1 обороту зросла на 137,7%, або 115,6 дні; коефіцієнт закріплюваності оборотних ресурсів в виробничому процесі збільшився на 238,0%; зменшилась рентабельність (прибутковість) використання як оборотних фондів, так і сукупних виробничих ресурсів відповідно на 89,8 п.п. та 81,4 п.п.

В результаті сповільнення швидкості обороту в 2021 році в порівнянні з 2020 роком на 32,3 дні, а в 2022 році в порівнянні з 2021 – на 83,3 дні, сума додатково залучених в оборот ресурсів склала відповідно 6695,8 тис. грн. та 16391,8 тис. грн.

Середньооблікова чисельність працівників в еквіваленті повної зайнятості за період дослідження залишилася майже незмінною. Кількість відпрацьованих днів 1 працівником в середньому по підприємству зменшилась на 18 днів і склала 217 в 2022 році в порівнянні з 235 днями в 2020 році. Рівень використання

нормативного фонду робочого часу нижчий на 20,8 %, і знизився на 6,6 п.п за досліджуваний період. Незважаючи на зменшення чисельності персоналу темпи зменшення виробництва і реалізації продукції обумовили зменшення показників трудової ефективності. Трудові ресурси не до кінця використовують свій виробничий потенціал.

Виробництво валової продукції на одного середньорічного працівника в галузі рослинництва нижче ніж в цілому по підприємству на 5,4%, а товарної – на 14,4%. Продуктивність праці в галузі тваринництва зростає.

В 2022 році зростає вартість валової продукції тваринництва на 1 середньорічного працівника галузі на 1,7 %, а товарної продукції на 2,6%.

Оплата працівникам здійснюється з основного фонду, питома вага якого в загальному фонді займає від 87 до 92 %.

Витрати з фонду оплати праці на виробництво продукції тваринництва є переважаючими, тоді як виробництво продукції в цій галузі не є провідним.

Окупність заробітної плати в галузі рослинництва в декілька разів (3-4 рази) перевищує окупність кожної гривні виплаченої заробітної плати продукцією в галузі тваринництва.

Ситуація за період дослідження склалася неоднозначною. В 2021 році темпи росту заробітної плати перевищували темпи росту продуктивності праці на 25,6 п.п., тоді як в 2022 році навпаки, темпи росту валової продукції на 20,9 % перевищують темпи росту заробітної плати в порівнянні з 2021 роком і на 2,2 п.п. в порівнянні з 2020 роком. Однак, темпи росту заробітної плати в даному випадку не є результатом соціальних мотивів кадрової політики ТОВ «За мир».

В структурі джерел фінансування 70% складає власний капітал, сума якого складає в 2022 році – 82018 тис. грн., що на 32,6% перевищує наявність власного капіталу на кінець 2020 року.

Близько 30% в структурі пасивів займають поточні зобов'язання сума яких зростає за звітний період на 27,0%. В складі поточних зобов'язань переважна частка належить кредиторській заборгованості за товари, роботи і послуги, яка зменшена з 24,9 млн. грн. до 12,8 млн. грн., тобто на 51,4%. З 2021 року

підприємство користується короткостроковими кредитами, сума їх зросла за рік на 4 млн. грн. В структурі пасивів за досліджуваний період відбулися зрушення на $\pm 18,1$ п.п.

ТОВ «За мир» в недостатньому обсязі забезпечено власним робочим капіталом. Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів дещо зріс за 2020-2022 рр. і склав на кінець періоду дослідження 0,63. Коефіцієнт маневреності робочого капіталу також далекий до нормативного (1,0) при чому має тенденцію до зменшення.

При збереженні в подальшій діяльності таких тенденцій ТОВ «За мир» втратить фінансову стійкість і здатність розширеного відтворення.

В складі поточних фінансових зобов'язань присутні дві основні складові: короткострокові кредити банків та кредиторська заборгованість за товари, роботи і послуги. При чому питома вага кредитів зросла в порівнянні з 2021 роком на 10 %, на стільки ж зменшилась питома вага кредиторської заборгованості.

Підприємство потребує додаткових заходів в плані покращення управління кредиторською заборгованістю.

Підприємство має значні суми дебіторської заборгованості, по відношенню до суми виручки відсоток зріс за період дослідження на 5,5 п.п., в середньому за 20% проданої продукції кошти надходять на рахунки підприємства несвоєчасно, а «зависають» в розрахунках в вигляді дебіторської заборгованості.

Зменшення суми виручки від реалізації продукції в 2022 році в порівнянні з 2020 роком на 47%, що переважає на 17,4 п.п. темпи зменшення середньорічної суми дебіторської заборгованості, зумовило зниження рівня її оборотності на 1,5 обороти, що є негативним явищем в системі управління ефективністю використання ресурсного потенціалу.

Підприємство в короткостроковому періоді є неплатоспроможним, в середньостроковій перспективі – частково платоспроможним, про що свідчить величина коефіцієнта гранично-ризикової ліквідності, який нижче нормативного значення і має тенденцію до зниження. Ці висновки зумовлюють необхідність активізувати розрахунково-платіжну дисципліну.

Застосовувані нами в роботі моделі прогнозування банкрутства за методикою Романа Ліса, Едварда Альтмана дають можливість оцінити не лише ймовірність його настання, але і виявити слабкі місця в діяльності досліджуваного підприємства та на їх основі розробити обґрунтовані рекомендації щодо підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу і підвищення рівня фінансово-економічної стійкості.

Результати емпіричних досліджень показали, що в 2020 та 2021 роках ймовірність банкрутства низька, фінансова криза ТОВ «За мир» не загрожувала. В 2022 році ситуація змінилася в гіршу сторону, і стала загрозливою в фінансовому плані. Ймовірність банкрутства в 2022 році стала високою, що потребує особливої уваги з боку відповідних служб і керівництва підприємства.

В процесі аналітичного дослідження, проведеного нами в дипломній роботі, ми виявили певні резерви ефективності використання ресурсного потенціалу ТОВ «За мир».

Основні фонди, як визначальна складова ресурсного потенціалу, мають резерви підвищення ефективності їх використання, які криються в резервах віддачі від землі, продуктивної худоби, засобів і предметів праці.

Основними резервами ефективності використання земельних ресурсів ТОВ «За мир» є підвищення врожайності сільськогосподарських культур.

В 2022 році урожайність таких товарних культур, як пшениці, соняшнику і гречки зменшилась в порівнянні з базисним періодом відповідно на 3,8 ц, 13,0 ц та 6,4 центнерів. Враховуючи резерви врожайності, за економічних умов 2020 року, недоотримано в вартісному виразі валової продукції в порівняльних цінах за трьома видами продукції – 6374,4 тис. грн. Найбільший резерв валового виробництва – по соняшнику і гречці. За цими ж видами продукції резерв додаткової виручки відповідно складає 20512,6 тис. грн. та 7763,8 грн. з 1 га, та прибутку 7530,4 та 2902,9 грн.

Важливим резервом у виробництві тваринницької продукції є інтенсифікація скотарства та підвищення генетичного потенціалу продуктивності.

В результаті яловості підприємство недоотримало в 2020 році 60 голів

приплоду, 2021 – 67, а в 2022 – 116 голів, при середній вазі 30 кг однієї голови підприємство недоотримало відповідно по роках 18,0; 20,1 та 34,8 ц. Неякісні, несвоєчасні зоотехнічні заходи, невідповідні оптимальній структурі кормові раціони обумовили зменшення середньої ваги при народженні кожної голови приплоду в 2022 році в порівнянні з 2020 та 2021 роками на 7 кг.

Загальна маса резерву виходу м'яса ВРХ в живій вазі складає в 2022 році – 46,6 ц, при середній ціні реалізації 3275,5 грн. за 1 ц, сума недоотриманої чистої виручки складе – 152,6 тис грн.

Кількість ялових корів збільшується при сталому середньорічному молочному поголів'ї, що являється однією з причин зменшення середньорічного удою на 1 корову.

Загальний резерв молочної продуктивності в результаті ліквідації яловості складає 2545,6 ц. в 2022 році, крім того під сукупною дією інших факторів, крім яловості, в 2022 році недоотримано 2761,7 ц. Загальний рівень резерву підвищення молочної продуктивності складає в 2022 році – 5307,3 ц. При середньореалізаційній ціні в 2022 році 978,54 грн., сума додаткового товарообороту складає – 5193,4 тис. грн.

Трудові ресурси в ТОВ «За мир» мають виявлені нами в процесі дослідження невикористані резерви підвищення ефективності їх використання в результаті прискорення рівня інтенсивності використання робочого часу, а також в результаті цього економії фонду оплати праці.

Робочий час використовується не достатньо інтенсивно. Так, в 2021 році працівниками до нормативно-можливого фонду робочого часу невідпрацьовано всіма працівниками 5339 робочих днів, а в 2022 – 900 днів. При нормативній трудовій активності загальний резерв виробництва валової продукції в порівняльних цінах в 2020 році складає 204,1 тис. грн., а в 2022 році – 311,9 тис. грн. При повному використанні резервів валового виробництва, рівень товарної продукції збільшився б відповідно на 787,9 тис. грн. та 711,7 тис. грн.

Невідпрацьований час в еквіваленті повної зайнятості складає в 2021 році – 2,4 особи, а в 2022 році – 4,2, що в вартісному вираженні складе економію фонду

оплати праці 340,1 тис. грн. та 420,5 тис. грн.

Відносна перевитрата фонду заробітної плати в зв'язку з тим, що виробництво валової продукції зменшилось на 14,5 % складає в 2022 році 127,8 тис. грн. Загальний резерв фонду заробітної плати складає (127,8 тис. грн. + 420,5 тис. грн.) 548,3 тис. грн.

В результаті підвищення ефективності використання основних елементів ресурсного потенціалу досліджуваного підприємства. Загальна сума резервів товарообігу в 2021 році склала 3095,9 тис. грн., а в 2022 році – 15814,2 тис. грн.

Додатково отримана сума виручки від реалізації продукції, виявлена нами в процесі дослідження як результат інтенсивності і ефективності використання ресурсного потенціалу в звітному періоді дослідження за умови її мобілізації в ТОВ «За мир» суттєво підвищить рівень ефективності основних видів ресурсів: фондівіддача підвищилась би на 47,1 грн. на 100 грн. основних виробничих фондів; коефіцієнт оборотності оборотних фондів підвищився б на 0,72; коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості зросте на 1,80, а період інкасації зросте на 56,4 дні; коефіцієнт маневреності власного капіталу має резерв 0,31 оборот.

Резерв рівня віддачі від сільськогосподарських угідь складає 965,1 грн. на 100 га, а на кожну гривню фонду оплати праці припадає 11 коп. чистого доходу.

Таким чином, ТОВ «За мир» має невикористані резерви підвищення ефективності ресурсівіддачі як ті, що виявлені нами в дипломному дослідженні, так і інші, пов'язані з удосконаленням фінансового і операційного менеджменту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ажаман І.А. Сутність та структура економічного потенціалу підприємства. *Економіка та держава*. 2018. № 4. С. 22–25.
2. Антощенкова В. Основні елементи ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства як основа економічної та продовольчої безпеки. *Економічний аналіз*. 2020 рік. Том 30. № 3. С. 291–298.
3. Борисюк І.О., Сімкова Т.О. Формування системи управління ресурсним потенціалом транспортного підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 43. С. 114–119. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2020//43_2020_ukr/23.pdf (дата звернення: 25.10.2022).
4. Буняк Н.М., Тимошук О.В. Особливості управління ресурсним потенціалом підприємства в умовах кризових явищ. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2023. № 2 (82). С. 28–33.
5. Василенко С.В., Бездітко О.Є. Ресурсний потенціал як складова формування стратегії розвитку сільськогосподарських підприємств. *Наукові горизонти*. 2020. № 06 (91). С. 52–59.
6. Василик Н.М. Оцінка ефективності управління ресурсним потенціалом підприємства. *Економічний аналіз*. 2018. Т. 28. № 3. С. 154–161.
7. Вініченко І.І., Дідур К.М., Дідур О.В. Значення ресурсного потенціалу аграрного підприємства в забезпеченні продовольчої безпеки країни. *Агросвіт*. 2023. № 16. С. 20–27.
8. Гриньова В.М., Салун М.М. Оптимізація вартості складових ресурсного потенціалу підприємства: монографія. Харків, 2015. 236 с.
9. Дашко І.М. Місце і роль ресурсного потенціалу підприємства у забезпеченні конкурентоспроможності. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2019. № 6. Том 1. С. 38–41. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2021/01/913.pdf> (дата звернення: 25.10.2022).
10. Денисюк О.Г. Використання ресурсного потенціалу підприємства та його фінансової складової. *Ефективна економіка*. 2018. № 2. С. 55–67.

11. Жмуденко В.О., Ліщук Р. Оптимізація ресурсного потенціалу як стратегічний напрям розвитку підприємства. *Економічний простір*. 2021. № 165. С. 70–75.
12. Костецька Н.І. Стратегічне управління потенціалом підприємства: теоретико-методичні аспекти. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2021. № 20. С. 51–55.
13. Кочетков О., Афанасова Ю. Формування механізму управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств. *Економічний дискурс*. 2020. Випуск 2. С. 117–125.
14. Латишева О.В. Ресурсний потенціал підприємства: сутність, складові та особливості управління елементами забезпечення сталого розвитку. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 3(53). С. 126–130. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/143516/21Latysheva.pdf?sequence=1> (дата звернення: 28.10.2022).
15. Лейбович А.В. Формування та оцінка ресурсного потенціалу Запорізького регіону. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. №10. С. 60–67.
16. Марценюк Л.В. Розвиток трудового потенціалу як основний елемент підвищення ресурсного потенціалу підприємства. *Економ. журн. Одес. політехн. ун-ту*. 2020. № 2. С. 102–107.
17. Матвєєв П.М. Концептуальні підходи до побудови механізмів відтворення ресурсного потенціалу підприємств аграрного сектору. *Економічний простір*. 2020. № 155. С. 30–35.
18. Мацко Н.Г. Організаційно-економічне забезпечення розвитку виробничого потенціалу промислового підприємства на інноваційній основі: дис. ... докт. філ.: 051 Економіка, Одеса, 2020. 255 с.
19. Николюк О.М., Мартинчук І.В. Методика оцінювання ресурсного потенціалу інноваційно орієнтованих сільськогосподарських підприємств. *Проблеми економіки*. 2018. № 1. С. 207–213.
20. Олійник Т.І., Косенко А.О. Управління виробничим потенціалом підприємства. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8352> (дата звернення: 28.10.2022).

- 21.Павлов К.В., Павлова О.М., Шостак Л.В., Романюк Д.А. Стратегічні напрями нарощення економічного потенціалу підприємства. *Вісник ХНУ ім. Каразіна*. 2021. Вип. 14, С. 90–95.
- 22.Погребняк А.Ю., Кліщ К.А. Інтеграція наукових підходів до оцінювання управління ефективністю використання виробничого потенціалу підприємства з метою підвищення його економічної безпеки. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2023. № 25. С. 49–53.
- 23.Природно-ресурсний потенціал України: забезпечення добробуту та екологічної безпеки населення: монографія. За заг. ред. акад. НААН України д.е.н., проф. М.А. Хвесика. К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2021. 148 с.
- 24.Приступа В.І. Теоретико-методичні основи структурної декомпозиції ресурсного потенціалу підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2020, № 5. С. 156–160.
- 25.Сас Л.С. Економічні аспекти технологічного оновлення виробництва у сільськогосподарських підприємствах: монографія. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2019. 500 с.
- 26.Сас Л.С., Каліщун Ю.Є. Ресурсний потенціал сільськогосподарських підприємств у контексті діагностики зовнішнього середовища їхнього функціонування. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. Вип. 19. Т.1. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/aprde/article/download/6907/7158> (дата звернення: 14.09.2023).
- 27.Свиноус Н.І. Управління інвестиційними процесами відтворення ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. *Економіка та управління АПК*. 2021. № 1 С. 166–178.
- 28.Слободянюк Н.О., Шокер Р.І. Управління ресурсним потенціалом у контексті механізму фінансової безпеки підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2020. Випуск 39. С. 245–250.
- 29.Смирнова С.М., Смирнов В.М., Юзик В. А. Оцінка ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. №

24. С. 82–87.
30. Смолич Д.В, Тимошук І.В. Ресурсний потенціал підприємства: сутність, складові та модель управління в сучасних умовах господарювання. *Економічний простір*. 2020. №153. С. 75-82. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/153-14> (дата звернення: 25.10.2022).
31. Степаненко С.В. Ресурсний потенціал аграрних підприємств: елементи та особливості їх поєднання в сучасних умовах. *Ефективна економіка*. 2022. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10039> (дата звернення: 18.01.2023).
32. Строченко Н.І., Ковальова О.М. Формування напрямів підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу на основі його оцінки. *Приазовський економічний вісник*. 2023. Випуск 2(34). С. 42–49.
33. Хачатрян В.В. Підприємницький потенціал підприємства за умов інтеграційних змін: формування, управління, розвиток: монографія. Хмельницький: Видавець Заколотний М.І., 2019. 321 с.
34. Чорна Л.О., Піщик О.В., Матяш О.Ю. Еволюційний розвиток управлінського потенціалу підприємства. *Економіка та держава*. 2021. № 4. С. 59–63.
35. Чупир О.М., Бурлака Є.О., Бутенко О.П. Управління розвитком ресурсного потенціалу підприємств (на прикладі підприємств залізничного транспорту): монографія. Харків: ХНУБА, 2022. 178 с.
36. Шапошников К.С. Сучасні методи оцінювання ресурсного потенціалу галузі. *Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій*. 2022. С. 26–28. URL: <https://reicst.com.ua/asp/article/view/191> (дата звернення: 18.01.2023).
37. Шкварук Д. Показники оцінювання економіко-екологічного потенціалу АПК регіону. *Економіка та суспільство*. 2023. Випуск № 53. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-20> (дата звернення: 10.11.2023).
38. Шура Н.О. Формування методичних підходів до оцінки фінансового потенціалу підприємств. *Економіка та держава*. 2021. № 4. С. 110–114.
39. Яців І.Б. Фінансування формування ресурсного потенціалу

- сільськогосподарських підприємств. *Журнал «Наукові інновації та передові технології»*. 2023. № 11 (25). С. 459–473.
40. Kniaz, S., Heorhiadi, N., Sai, L., Shchebel, A., Moroz, S., Kalashnyk, O., Spitsyna, A., Kyrychenko, O., Vilhutska, R., Peredalo, K., Myskiv, I., & Shayner, H. Potential Management of The Enterprise from The Position of Functional Approach. Proceedings of the 36th International Business Information Management Association (IBIMA), 4-5 November 2020, Granada, Spain, pp. 7202–7211.
41. Outram R. Mental arithmetic. *Human Resources*. 1998. №10. P. 77–79.
42. The knowledge toolbox: a review of the tool available to measure intangible resources. N. Bontis, N. Dragonetti, K. Jacobsen, G. Roos. *European Management Journal*. 1999. №17 (4). P. 391–402.
43. Vinichenko I., Tkachenko S., Kurbatska L., Volovyk D., Shevchuk O., Surzhenko N. Managing the potential of agro-industrial enterprises in the consumer market. *Scientific Horizons*. 2021. Vol. 24, No. 5. P. 108–120.
44. Yekimov S., Sokoly I., Korolyuk T., Masenko A. and Grankina N. Building the potential of an agricultural enterprise. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*. 2021. 677. URL: <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/677/2/022075/pdf> (дата звернення: 18.01.2023).
45. Андрющенко І.О., Ніколаєнко Є.М. Платоспроможність як фактор фінансової стійкості аграрного підприємства. Проблеми та перспективи розвитку науки, освіти, технологій і суспільства: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Кропивницький, 29 листопада 2023 р.): у 3 ч. Кропивницький: ЦФЕНД, 2023. Ч. 2. 75 с. С.9–12.
46. Герасимець А.Г., Андрющенко І.О. Сучасні тенденції ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств. Економіка, облік, фінанси та право: стратегічні пріоритети розвитку в умовах глобалізації: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції. (Кропивницький, 28 листопада 2023 р.): у 2 ч. Кропивницький: ЦФЕНД, 2023. Ч. 1. 67 с. С.22–27.